Poštarina u gotovom plaćena.

VIJENAC

LIST ZA ZABAVU I POUKU

1924

GODINA II. UREĐUJE Dr. F. NIKOLIĆ KNJIGA III./9

21584

SADRŽAJ:

»Vijenac« izlazi svakog 2. i 16. u mjesecu. Cijena mu je mjesečno D 20.— Pojedini broj stoji D 12.—. Uprava »Vijenca« nalazi se u Vijećničkoj ul. 3. I. kat. Novac se šalje pošt. ček. uredu u Zagrebu za upravu »Vijenca« na br. 34469. Rukopisi se šalju dru Ferdi Nikoliću, Zagreb, Medulićeva 30/I. i ne vraćaju se.

FRANCE KRALJ:
MADONNA ‹KAMEN›

VIJENAC

GODINA II. U ZAGREBU, 2. SVIBNJA 1924. KNJIGA III., 9.

TEBI OPET . . .

Prašan, trudan s puta kroz tu vrevu,
Kud ostavih otkidaje duše
Kao ovca runo kroz šikarje,
Kao stablo lišće, kad zapuše
Kroz dubravu ršum vijavica,
Padoh opet na prag tvojih vrata,
Da uniđem u svetište tvoje,
Da ti ruke vijem òko vrata.

Blagi sm'ješak tvog serafskog lica
Blag je predznak tvoga oproštenja,
I ja ćutim: — preporod se javlja,
Duh i t'jelo u meni se m'jenja.
Ruke pružaš, pa mi ljupko veliš:
»Uđi, dragi, prah sà sebe stresi,
Kamenica tu je vode svete,
Njom se umij, — njom se peru gr'jesi!«

Snimam sve, što dugo, mračno vr'jeme
Sleglo vrh mog umorenog bića,
U zatišje ovo ja se vraćam,
Da tu sklonim ideale žića,
Koje mi je putem, kud zalutah,
Vreva kalom poprskala svojim;
Svetom i njih oprati ću vodom,
Pa ih pokrit b'jelim velom tvojim.

O primi me, — sa krila ću tvoga
Gledat svoje svučene rugote,
Kô što gleda na stratište grozno
Osuđenik, kojeg smrti ote
Blaga milost il' pobjeda pravde.
Gle, pokajnik sad pred tobom klečim!
O primi me, — od sada ćeš čuti
Samo pjesmu u mojijem r'ječim!

Tvoj će mi hram biti kula b'jela,
Odakle ću pomlađen u krvi
Da se borim, da na mejdan slazim,
Pa da haram i ukapam strvi,
Što sam putem dosadanjim sretô,
Što zadahom htjele da me guše,
I da brižan sa tog puta skupim
Otkidaje svog srca i duše.

Pred noge ću tvoje da položim
Okajničku pût od pûti moje,
I tad ću se kao feniks dići
Na tvom krilu, ispod ruke tvoje
Preobrazit, biti opet junak
Pun poleta, hrabrosti i vjere,
Hrabrit će me sve, što svijet s mene
Nije mogo da skine i zdere.

I s tim blagom skupo otkupljenim,
S tim oružjem, al u jačoj ruci,
Ja ću dalje i opet da budem
— Makar ljute hijene i vuci
Na me zjali, — ono, što u tiho
Jutro mojeg prvog slabog cv'jeta
Ti mi, vilo, u bešici sitnu
Zapisala usred čala b'jela.

Vraćat ću se često tvome hramu,
Toj oazi okrepe i miljâ,
Jer na sv'jetu nigdje nije tako,
Kô u sjeni ljupkog tvog okrilja.
Ni briga me, hoće l' sladost pjesme
Pelin zbilje da ogorča krute,
Ti moj genij, ti moj vodič vječni,
A nek zloba križa moje pute!

S blagoslovom tvojim, s popudbinom
Svih dobara iz tvojega hrama
Svom poziva ja se opet vraćam,
— Svjetlonoša usred gustih tama —.
Srcu nisam mogô da odolim,
U njem vjere tinjo je žeratak;
Ni brige me, hoće l' novom plamu
Biti vijek jošte dug ili kratak.

Al dok gledam taj bakanal strasti,
Al dok gledam pogreb ideala,
Al dok gledam Pravdu na vješalim,
Moram, moram preko toga kala
Kroz tu vrevu krenut s novim duhom,
Što me s mekog tvog prožimlje krila,
Ne bi l' ipak od prolaza moga
Bar gdjekòme sudba lakša bila!

Dinko Sirovica

MISTERIJOZNA DAMA

Napisao ŽIVKO JAKIĆ.

1. U vlaku.

VLAK je naglo stao.

Ulazi u vagon jedna dama. Posve običan događaj u svijetu putnika. Sada dakle više nisam sâm.

Dama ima u svijetu silno mnoštvo, ali ipak svaki put, kada vam se stvori pred očima kakva mlada i lijepa žena, pomislite, da je iz Noine barke izišao neki posve nov, neki neobično zanimljiv stvor. Lijepa je to varka, ali ništa zato, jer varka je, kako vele iskusni ljudi, čitav život. Da se već sutradan ista dama, što vam se danas pričinila nekim osobitim i originalnim primjerkom, nađe izmiješana s drugima, ne biste je uopće prepoznali, jer je jedna upravo kao i druga i treća i četvrta.

Zagledao sam se u damu, koja je sjela meni nasuprot i bilo mi je kao da sam je vidio već često. Ali opet u isti mah ni na čas nisam mogao posumnjati o tome, da je tada imam pred sobom po prvi put. Moram međutim priznati, da trpim od neraspoznavanja fizionomijâ. Tu svoju patološku osebinu skupo sam doskora platio, kako će se razabrati iz daljnjega pripovijedanja. Uostalom ja imam ovo mučno stečeno iskustvo: svaka je dama, za kojom se kradu oči, sad više sad manje lijepa, sad više sad manje mlada žena — i ništa drugo.

Kada se kaže: lijepa i mlada žena, suvišno je svako daljnje opisivanje. Ja se upravo bojim toga opisivanja, jer mislim, da bih svojim nespretnim crtanjem mogao izazvati u čitaoca posve krivu sliku. To bi me uvelike rastužilo. Jer ova dama, koja je ušla u moja željeznička kola, bila je tako lijepa, te bih želio, da si umjesto netočna i kriva moga slikanja svaki čitalac po sjećanju u svojoj mašti dozove najljepši ženski lik, što ga je ikada vidio, i uvjeren sam, da se tada ne ćemo suviše udaljiti od istine. — Da ipak pokušam. Imala je visoko čelo, u žarkim i vatrenim usnama blistao se snijeg, ali... dosta je, dosta. Bijaše, da ukratko svršim, predivna. Jedino ću još u zagradu staviti, da joj je stas vitak, a kako je bila ujedno blondinka, moglo se zaključiti, da dolazi odnekuda sa sjevera.

Čim je sjela, umah me je prijazno pogledala i nešto upitala. Da sam znao njezin jezik, rekao bih joj, da jamačno dolazi iz zemlje, gdje niču najljepše žene. Još i danas ne znam posve točno, je li govorila danski ili švedski ili norveški. Zašto u moju glavu idu tako mučno strani jezici?... Onda je progovorila, kako mi se čini, engleski. Ali ja engleski znadem baš toliko koliko i eskimski. Bio bih jedan od najnesposobnijih konobara na svijetu. Još se nikada nisam srdio na sebe i na svoju tupu pamet kao ovaj put. Sada ponovi — kako mi se čini — isto pitanje francuskim jezikom. Ja znam francuski da kažem samo: uj, bon žur, madame. Uopće od svih svjetskih jezika znadem nažalost samo njemački — i ta se činjenica nije dala promijeniti više nikakvim čudom, pa niti da me je tko Aronovom batinom udario po glavi. Napokon sam pronašao potrebnim, da joj već jednom nešto reknem, jer će inače držati, da sam nijem, pa zato progovorim hrvatski:

»Vi ste, gospođo, najljepša žena na svijetu.«

Onaj smiješak, što je tada preletio njezinim prekrasnim licem, ne ću nikada zaboraviti. Kao da me shvatila. Čini mi se, da je to bilo neko instinktivno razumijevanje, prirođeno samo ženama.

Sada sam se tako osovio, te sam joj stao na dugo i široko opisivati alpske prirodne krasote, a ona se svejednako smiješila kao da hoće da kaže: Ono, što čovjek ne razumije, višeput je interesantno do smiješnosti, drugim riječima, to je smiješno tako, da postaje već interesantno. Ali nije isključeno ni to, da me nije smatrala posve normalnim.

Pokazivao sam joj oduševljeno sve, što je uostalom sama svojim mnogo bistrijim očima mogla da zapazi još bolje nego li ja. Ekspresnom su brzinom letjeli vrtovi puni žarkih rubina, safirom prekrita jezera, narančama prekrita polja, smaragdne doline. Zapjenjeni su potoci u glasnom i obijesnom pokliku skakali u ponore. U uzduhu su lepršala bijela brda. Gledasmo sve to u smijehu gorskoga mirisa i svježine. Ekspres zviždi, grmi i trese se kroz tunele i baca časovitim bljeskom pred oči stotine novih pejsaža.

I sve to u času nestaje, jer ekspres, slijep i gluh, mimo sve te prizore bjega kao lud... To ludilo spopada i putnike, te sve motre očima posve drugima, nego li oni dobroćudni rođaci i znanci, što ostadoše kod kuće te drže, da kroz prozor svoga stana vide čitav svijet. Te dobroćudne rođake i znance odista ne spopada nikada ovakva čarobna i suluda omaglica, oni su svagda pri svojoj zdravoj i dosadnoj pameti. Sretne su te dobričine, pa ipak im na toj sreći ne zavidim.

Već je kod slijedeće stanice ušao u naša kola jedan gospodin, koji se umah upustio s damom u živahan razgovor. Pripovijedali su si nešto vrlo dugo bez obzira na mene, i to me je tako ozlovoljilo, pa sam međutim i zaspao.

Probudio sam se baš u pravi čas. Trebalo je sići. Bacajući oči desno i lijevo, uvjerih se, da su moji

suputnici morali po svoj prilici sići iz vlaka već u prednjoj stanici, koju sam bio prespavao. Uostalom doskora sam posve zaboravio i damu i gospodina, jer su me zaokupile druge brige.

2. Neprilika s prtljagom.

Svoju sam prtljagu provizorno spremio na kolodvoru, u odjeljenju, koje mi u Hrvatskoj nazivamo garderobom. Tom zgodom dobio sam cedulju s brojem 33.

Pošto sam si našao u nekoj čednoj ulici prilično čedan hotel, otšetah se do kolodvora, da preuzmem svoju prtljagu. Neugodno se začudih, kada mi je činovnik pružio umjesto moga kofera neki mali u papir umotani svežanj.

Ta se afera razjasnila umah. Pred pol ure tražio se broj 38. Činovnik je uručio moj kofer, koji nosi broj 33. U životu se višeput dogodi, da se u brzini 3 pročita kao 8.

U Švicarskoj su malone svi ljudi visoki, krupni i rumeni. Takav je bio i činovnik, s kojim sam imao ovaj čas posla. Opazio sam ujedno, čim je netko gorostasniji, tim je prema slabijima od sebe prijazniji, uslužniji, susretljiviji. To sam opazio samo u Švicarskoj, da to spomenem tek u zagradi. Ovaj silno gorostasni čovjek tom je zgodom iscrpao sav svoj repetoar ljubeznih isprika i nježnih utjeha. Taj ogromni i rumeni švicarski Švaba ostao mi je u preugodnoj uspomeni.

»Gospodine, evo moje brade — brade slučajno nije imao, jer je bio posve glatko obrijan — da ćete vi još danas imati svoj kofer, ili će čitav svijet propasti. Još danas, moj gospodine! Ili će grom sve spaliti. Ja već imam vaš kofer. Ja ga se naime jako dobro sjećam. Kao da ga imam ovaj čas pred sobom: je li, posve malen, zgodan, simpatičan?... To je bio jedan trhonoša, ne varam se, moj gospodine. On je odnio vaš kofer. To naravno nije bila njegova krivnja, nego moja bezglavost. Još mi se nikada u životu takvo što nije desilo. Malo pomalo i — ostario sam. Šezdeset i pet godina. Žena mi je umrla pred tri godine. Ja si doduše nisam upamtio broj toga trhonoše, ali vjerujte, dobri gospodine, vi ćete još danas imati svoj simpatični kofer. Vrlo je simpatičan, je li?... Umah ću da telefoniram u ured trhonoškoga društva. I na redarstvo ću da telefoniram. Umah, eto, umah, moj gospodine. Broj, koji je to broj?... Gle, stanite, moj gospodine! Bit će probitačno, da se i vi potrudite što prije do redarstvenoga predstojništva, jer... To doduše ne bi bilo baš nužno, naš je naime svijet pošten, ali ipak... Inače bi mogao vaš neobično simpatični kofer zapasti u nesimpatične ruke... U Švicarskoj ima mnogo stranaca. Za sve strance ne jamčim, da su simpatični.«

Očajavao sam. Kofer nije bio nov ni skupocjen; u njemu pohranjena jedna košulja i gaće, pa četka za zube, četka za odijelo, sapun, češalj, konac i igla, škare, mast za cipele, britva, remen, polovica čitave i polovica iscijeđene citrone, kutija hercegovačkih cigareta... sve je to malenkost. Ipak ta malenkost bijaše sav moj imetak, moje nekretnine, moja baština i tečevina. Čitav sam život to zarađivao. Sve bih to pregorio, ali... Ali rukopis!... Još neizdan rukopis!...

Bit ću toliko indiskretan, pa ću sve priznati. Čujte naslov moga rukopisa: »Svemirska katastrofa — strašna i sudbonosna tragedija u sedam činova, razgrađenih u osamnaest slika, sve u rimovanim heksametarskim stihovima. Prikazivanje na pozornici traje devet sati«. Priznajem, da je taj napis nekuda banalan, ali ipak ako biste pomislili, da je to sve samo obična doskočica, šala, laž, glupost, onda biste ljuto uvrijedili istinu. To sam djelo namjeravao, da u Švicarskoj dovršim i dotjeram. Još mi je draže, ako ne vjerujete, da je tako. Ali ja sam očajavao. Tako može da očajava samo mlada majka, koja je dojurila odnekuda sva izvan sebe, te s ulice promatra trokatnicu, svu u plamenu, a u trećemu katu spava njezino rođeno dijete.

3. Predstojnik redarstva.

U maloj švicarskoj zemlji sve je ogromnih i gorostasnih dimenzija: počevši od brda Matterhorna pa do gradskoga stražara.

Orijaški stražar priđe do mene i prijazno rekne: »Sada, gospodine, izvolite unići.«

Sâm mi je otvorio vrata, a ja, iznenađen tolikom uslužnošću, uđem u sobu veselo i odvažno.

Iznenađenje!

Za pisaćim je stolom sjedio moj stari znanac. Šef redarstva bio je naime onaj isti gospodin, koji je bio — nema tome još ni potpuna tri sata — unišao u moja željeznička kola, te se upustio u razgovor s prekrasnom blondinkom. Tek sam se bio malo začudio, kako se mogao već sada stvoriti u svom uredu, premda je bio, kako znademo, s onom krasnom damom ostavio vlak u predašnjoj stanici. Zagonetku sam riješio smjesta. U eri automobila i aeroplana sve je moguće.

Razjasnio sam šefu redarstva svoju nezgodu, a on je odmah izdao nužne odredbe.

Bio sam tako razveseljen ljubeznošću i prijaznošću toga simpatičnoga redarstvenika, te sam se smatrao obvezanim, da i ja uzvratim jednakim načinom.

»Oprostite, gospodine predstojniče, ali ja vas, čini mi se, poznajem«.

On protare stakla na očima i pogleda me radoznalo.

»Gospodine predstojniče, ja sam bio pred malo vremena vaš suputnik... vozili smo se u istom vagonu... Je li?...«

On me pogleda još življe i, kao da mu je dosadno, pređe rukom preko čela. Onda nakon kratke šutnje odgovori hladno:

»Gospodine, vi se varate.«

»Ali, molim vas«... odvratim posve nehotice polemičnim tonom. »Zar se ne sjećate? Zabavljali ste se s onom prekrasnom damom. U istom sam vagonu bio i ja.«

»Vi ste, gospodine, u velikoj bludnji. Ja već četrnaest dana nisam nikuda putovao.«

Sada sam se, da pravo reknem, rasrdio radi toga drskoga laganja. Pogledam ga malo pozornije: zaista isti onaj gospodin, koji se sa mnom vozio nema tome ni tri sata. Crni brkovi, crna kosa, crne oči, ravan nos.. Samo sam se začudio, što mu je sada lice posve glatko, dok je u vagonu imao ispod lijevoga oka madež. Još nešto: kada se sa mnom vozio, sjedio mu je na nosu cviker, a sada naočari. Ali zagonetku sam odmah riješio: redarstveni činovnici iz službenih razloga moraju višeputa da mijenjaju svoju fizionomiju. Nisam se nimalo začudio, što sada ima sivo odijelo, a u vlaku je nosio modro. Ništa laglje nego preodjenuti se.

Zašto dakle taji, da se sa mnom vozio? To odista nije iskreno. A ja sam eto prema njemu iskren kao dijete...

Opet progovorim:

»Uistinu, gospodine, ja sam bio jutros vaš suputnik.«

»Vi sanjate« porugljivo mi odvrati i ujedno načini takvu gestu desnom rukom, kao da je htio reći: tornjajte mi se!

Sad sam se upitao: je li uopće pametno biti prema stranom čovjeku uslužan? Nekoliko sam časova o tom problemu razmišljavao. Ali što mi je preostalo? Da se ispričam pred čovjekom, koji je očevidno neiskren lažac? Naprotiv! Još mu odlučnije reknem:

»Gospodine, zajedno smo se vozili u vlaku nema tome ni tri sata.«

»Dobro, dobro, vozili smo se.« Ujedno se taj gospodin slatko nasmijao i stao bezbrižno pisati.

Ovim njegovim ironičkim smijehom bio sam poražen. Protivnik se utuče laglje smijehom nego sabljom. Ispao sam iz sobe, a da ga nisam ni pozdravio. Ali sam ga ljuto zamrzio. Ne bih bio čovjek, da nisam u isti mah zaželio osvetiti se tome drskom švicarskom Švabi bilo kada i bilo kako.

Na tu sam uvredu međutim brzo zaboravio, jer me doskora svega zaokupio jedan važan događaj. Još ću samo da spomenem usput: kada sam se vratio u hotel, već me je čekao moj simpatični kofer posve neoštećen.

4. Vidikovac.

Ne ću ni da pokušam, da opisujem ljepotu jezera, koje u dnu ogromnih brdina proživljava već tisuće i tisuće godina realnu historiju, koju i najjača pjesnička mašta može da prikaže tek u obliku blijedih priča. Ja od toga vremena ne vjerujem više ni pjesniku ni slikaru, kada prikazuje tiho jezero, sakrito diskretno i pomno u nekom gorju, premda priznajem, da je njihov trud višeput vrijedan svake hvale. Pjesnikov je rječnik suviše mršav, a slikarove boje suviše nijeme. Za stranca je boravak u ovakvoj okolini čaroban san, kao neki učinak slatka alkohola i mirisava nikotina, ili još bolje kao fantaziranje u španjolskoj groznici, a u istinu to je neki zaseban svijet, koji je umetnut u naš običan život kao — da to reknem posve vulgarno — kao glavni zgoditak. Kada čovjek dobije glavni zgoditak, obijestan je, — priznajete li? — nepromišljen je, rastrošan je; potrati u najkraće vrijeme i posljednju paru. Čini mi se, da je isto tako i s proživljavanjem rijetkih krasota. Kada se vratite kući, te svojoj savjesti položite račun, onda tek upoznate, da ste bili pravi rasipnik.

Sio sam u čamac, te laganim, bezbrižnim, sanljivim veslanjem dosegnuh protivnu obalu. Velim, posve bezbrižnim veslanjem, ta bio sam odista na toj mekanoj i plavoj površini tako bezbrižan, kao da će ta sreća trajati barem jedan vijek.

Pričvrstio sam čamac u guštari i skočio u prekrasan engleski park. Dugačak drvored smreka i borova prati nedoglednu obalu, s jedne se strane smije plava voda, s druge strane šapće bogata šumska i planinska scenerija. Zamislite sićušna kukca usred prekrasne šume: tako je bilo i sa mnom. Sio sam na klupu, posve zaklonjen zelenim lišćem. Opet sam upijao u sebe tek napola onaj predivan uzduh visokih planina i dubokoga jezera, jer sam bio sasvim bezbrižan, bio sam upravo rasipan do obijesti.

Na jezeru sam stao promatrati jednu točku. Svakim je časom bivala šira, dok se nije prometnula u veliku pticu s krilima, iz kojih su se počeli sipati nizovi bisernih zrnaca, i napokon je postala lađom, koja je veslala prema meni priličnom brzinom. To bijaše vrlo romantična slika. Nisam ni slutio, kakvu mi nevolju donosi ta lađa.

Nije bilo ni pedeset koračaja udaljeno mjesto, gdje se lađa ustavila. Prvi je skočio na kopno neki elegantan muškarac ,koji je lađu privukao na travu i pričrstio je lancem za stup. Odmah je skočila na travu poput elastične lopte njegova dama. Pođoše malo prema meni, i tada posve lako prepoznah u gospodinu svoga staroga znanca. Predstojnik policije! Sada sam se uvjerio ponovo, da taj čovjek voli lijepe žene. Uzalud se preda mnom u svom uredu pretvarao: sad sam ga uhvatio in flagranti. Dopustite mi još jednu interesantnu primjedbu: opet mu je na nosu sjedio cviker, baš kao i u željezničkom vagonu. Još nešto: i madež ispod lijevoga oka stvorio se opet. Pače imao je na sebi i ono isto modro odijelo, koje je nosio za vrijeme vžnje. Zašto se dakle taj ogavni čovjek pretvara, preodijeva, metamorfozira?... Uostalom ovaj sam si čas stvorio o tome gospodinu vrlo jasan sud.

Kad sam izatoga svratio pozornost na njegovu damu, uhvatih se rukama za granu, koja se nada mnom protegnula, i duboko uzdahnuh: »Moja blondinka!«

Moji bivši suputnici imaju dakle ovdje ljubavni sastanak.

Približili su mi se na nekoliko koračaja, a da me ipak nisu zapazili, jer sam bio zaklonjen gustim grmljem, a onda se opet stadoše udaljivati stazom, koja je vodila prema visokoj strmoj stijeni na rubu jezera. Ta je stijena poput kule gospodovala dalekom jezerskom pučinom, izbočivši se nad vodu, kao da u dnu motri kakav utopljen predmet. Nedaleko od moje klupe na jednom stupu bila je obješena ploča s natpisom: »Bellevue-Belvedere« i sa strjelicom, koja je pokazivala prema pećini. Stavio sam na oči dalekozor i promatrao taj belveder. Na njemu je bio okrugao kameni stol i nekoliko klupa. Odlučih, da se i ja zaputim na taj čaroban vidikovac, čim redarstveni predstojnik i dama ostave to mjesto. Gledajući još par časova dalekozorom tu grdnu pećinu, ugledam svoje suputnike, kako se uspinju na vrh. Ona je svaki čas stala, kao da je umorna. On je uvijek prvi započinjao uspinjanje, kao da mu se žuri. Čini mi se, da ona nije ništa govorila, on je naprotiv neprestano nešto veselo pripovijedao, kako sam mogao zaključiti po njegovim gestama i po okretanju glave prema suputnici. Stigavši na vrh, dama umah sjedne na klupu, a na stol položi svoj šešir i suncobran, dok njezin pratilac priđe lagano i oprezno k rubu stijene, ruke prinese k čelu i uze motriti pučinu. Sunce je u isti čas na protivnoj strani stalo zalaziti za oblu glavicu najvišega brda u Bernskim Alpama. Čitav uzduh i sva brda bijahu zavita u crvenkastu prašinu, koja bijaše negdje gusta kao crven dim, a negdje opet prozirna poput vrlo lake i nježne koprene. Vladala je čitavim krajem savršena tišina. Meni se činjaše, kad sam zaronio u čitav taj prizor, da nisam na javi, nego da sanjam o nevjerojatnim doživljajima, što ih je neka plemenita i dobroćudna fantazija opisala u lijepoj priči za nepokvarenu djecu.

Međutim svu moju pozornost zarobe predstojnik redarstva i njegova lijepa prijateljica. Ovakav ljubavan sastanak na romantičnom belvederu zanima i razdražuje svačiju maštu. Motrio sam radoznalo svaku njihovu kretnju. Doskora on ispruži desnu ruku, kao da nešto pokazuje i okrene svoju glavu prema dami. Ova smjesta skoči s klupe, načini dva tri brza koraka, onda zastane kao prestrašena, i napokon se odvaži, te se lagano i plašljivo približi k svome prijatelju. Ovaj je prihvati čvrsto za ruku i privuče do ruba pećine. Ja sam bio suspregnuo dah, jer me samoga bila spopala vrtoglavica, gledajući njih dvoje, gdje vise nad ponorom. I dok sam nastojao, da malo odahnem, pustivši, da mi padne na krilo dalekozor, prošla su neka dva do tri časa. Kad opet uzeh da motrim vrh pećine, klone mi ruka s dalekozorom, sav se stresem i skočim: na rubu pećine nije više bilo dame, stojao je samo njezin pratilac. Klonuo sam na klupu kao izvan sebe, ne znajući, što da mislim i što da radim. Uzbuđeno opet ustanem i zgrabim iznova dalekozor i zagledam se onamo. Isti prizor: na belvederu vidim stol s klupama, a podalje na rubu još uvijek stoji on sâm. Malo se sagnuo i zuri u jezero podno pećine. Onda se brzo uspravi, okrene se, skoči do stola, pograbi damin šešir i suncobran, te sve to u jednom trenu baci u bezdan. I umah je stao trčati svom brzinom s belvedera stazom, koja vodi prema meni. Ja sam se stisnuo i pritajio u grmlju, da me ne vidi, a on je skočio u svoj čamac i brzim veslanjem stao odmicati od obale.

Sjedio sam nekoliko minuta na svojoj klupi tako umoran, kao da sam čitav dan odvaljivao veliko kamenje. Prošla me volja, da se uspnem na belveder, nisu mi više bili čarobni ni snježni vrhunci ni modro jezero, želio sam samo, da što prije ostavim ovo mjesto. Jedva sam se odlučio, da sjednem u svoj čamac i da se što prije otuda udaljim, jedva sam veslao, jer sam se odjednom počeo neobično bojati vode i valova.

5. Duševna borba.

Čitavu noć nisam spavao. Događaj, kojemu sam bio svjedokom, držaše me bez prestanka u strašnoj trzavici. Ma kako si ga nastojao prikazati i razjasniti, nisam ipak ni na čas mogao držati, da se dama nekom nesrećom sunovratila, jer su mnoge okolnosti govorile, da se tu zbio zločin. Kad je on

bacio u jezero damin šešir i suncobran te stao trčati s belvedera na vrat na nos, postalo mi je to i suviše jasno.

Rezultat moje duševne borbe bijaše ovaj: toga odvratnoga zločinca, koga sam mrzio već otprije, valja bez ikakva milosrđa raskrinkati. U toj sam odluci bio tako čvrst te sam teško čekao, da svane. Misli mi se nikako nisu mogle ni na čas da otkinu od toga događaja čitavo jutro, dok napokon nisam dočekao čas, da uniđem — bijaše upravo devet sati — u redarstvenu palaču.

6. Ponovni susretaj.

»Imam da prijavim jedan zločin« reknem činovniku, koji je bio pošao prema meni.

»Izvolite, gospodine, tu je soba predstojnika redarstva.«

»Zahvaljujem, gospodine, ali ja ne bih htio da govorim s njime, nego s njegovim zamjenikom. Molim vas, da mi pokažete, gdje je zamjenik predstojnika policije.«

Činovnik me začuđeno pogleda i slegne ramenima.

»Ova soba desno«.

Uniđem.

Opisao sam redarstveniku jasno i podrobno čitav događaj, i jedan je pisar na stroju pribilježio sve moje riječi. Onda redarstvenik stavi pitanje:

»Sada mi, gospodine, opišite točno zločinca,«

»To je vrlo lako, odgovorim živahno. To uopće nije nužno. Zločinac se nalazi u ovoj zgradi, u vašoj blizini, u susjednoj sobi. Vi, gospodine, i ne slutite. Taj je zločin počinio sâm glavom predstojnik ovoga redarstva.«

Na te riječi redarstvenik pogleda pisara, i obadva se zagledaju podulje u mene.

»Jasno je, gospodine, da se čudite mojim riječima. Drugo, priznajem, i ne možete da učinite. Ali ja sam vam rekao nažalost samo golu istinu. Zločinac se nalazi u osobi vašega šefa. On je sunovratio damu u jezero. Ja sam ga posve dobro prepoznao. Nisam nimalo u sumnji. Izvolite me s njime suočiti.«

Sada se zamjenik, a umah za njim i pisar uzeše srdačno smijati.

Ja sam na to reagirao. Posve sam odlučno ostao kod svoje tvrdnje. Zamjenik i pisar povukoše se u kut i tamo si nešto šaputahu, gledajući neprestano u mene. Napokon zamjenik rekne:

»Izvrsna pripovijest. Baš ću pozvati ovamo i predstojnika«. Na to je smijući se, kao da sluša kakovu lakrdiju, unišao u susjednu sobu.

Ja sam ovaj čas ozbiljno požalio, što sam se dao tolikim žarom u službu istine. Nema nevjerovanijeg saveznika od istine, jer ona je već stoput čovjeka ostavila na cjedilu. Postalo mi je odjednom jasno, da ću se samo izvrgnuti ruglu, jer jedan svjedok, još k tome stranac, malo vrijedi, kada se obara na ovako moćnu i uglednu osobu kao što je predstojnik redarstva. Čime mogu da potkrijepim svoje svjedočanstvo? Mogu li moja dva oka ili moja pamet općenito biti priznati kao nepogrešivi?

Iza nekoliko minuta otvore se vrata, i pojave se predstojnik i njegov zamjenik.

Čim me predstojnik ugleda, nasmije se i rekne zamjeniku:

»Ma imao sam ja već s tim čovjekom posla«.

To me je sve tako podjarilo, te sam sada odlučio, da odvažno i energično nastavim započeto djelo. Toga čovjeka valja svakako uništiti. Opisao sam još jednom potanko sav događaj na belvederu i završio, upirući prstom u predstojnika:

»Prepoznajem vas, gospodine, vi ste taj zločinac, ne ćete umaknuti strogoj ruci pravde«.

Predstojnik i zamjenik povukoše se na stranu — nisam čuo, što su si šaputali — a onda iza malo vremena predstojnik pristupi k meni i progovori neobično ljubazno i prijazno:

»Imate pravo, gospodine, ja sam taj zločinac, koji je sunovratio nekakvu damu u jezero, upravo je tako. Sada će vas moji ljudi otpratiti do državnoga sudišta i tamo vi protiv mene dignite optužbu«.

Postalo mi je sada i suviše jasno, da me hoće da proglase luđakom. Otpremit će me u ludnicu. Odluku su već stvorili. Što mi je još preostalo? Da svoju optužbu posve povučem? Ta onda bi im tek bilo sasvim očigledno, da nisam normalan. Da stanem prosvjedovati protiv njihova postupanja sa mnom? To ne bi ništa koristilo. Sada valja da strpljivo čekam na svršetak ove moje afere, ma bila ne znam kako tragična. Voda će po svoj prilici doskora izbaciti damino truplo, i onda će se o mom svjedočanstvu suditi drukčije. Odlučio sam, da budem posve miran i ravnodušan prema svemu, što sa mnom urade.

7. Napoleon.

Dva me redarstvenika smjeste u auto. Vozili smo se dosta dugo izvan grada, prolazili smo kroz veliku šumu, koju oživljavahu mnogobrojni potoci, presjekli smo i jedne tračnice, prošli smo dvije skupine drvenih švicarskih kuća, i napokon se auto zaustavio pred jednom lijepom dvokatnom zgradom. Prozori bijahu štićeni gvozdenim rešetkama.

Odmah dotrče do auta dva čovjeka u bijelim haljinama i reknu mi:

»Izvolite, gospodine, s nama, državno sudište nestrpljivo čeka na vas«.

Ja sam bio posve miran, šutio sam i pošao za njima. Znao sam, kamo me vode. Brzo će se ti ljudi osvjedočiti — mislio sam si —, da ja ne spadam u ovu nesretnu kuću.

Prošli smo kroz prekrasan park, kojim su šetali pojedinci bilo muškoga bilo ženskoga spola, a gdjegdje su bila dvojica pače i trojica zajedno. Baš je pokraj nas jedan visoki mladi gospodin, elegantno odjeven, blijeda lica, velike crne kose, dizao u vis obadvije ruke i pravio takove kretnje kao da s kažiprstima probada uzduh. Na nekim je mjestima stao i po više puta zabo prst u istu točku, zatim bi pošao i pri svakom koraku bušio nad glavom prazninu. To je radio vanredno ustrajnim mirom i ozbiljnošću. Jedna stara, mršava sijeda gospođa s raskuštranom kosom ushodala se parkom vrlo brzo, velikim koracima, mašući žestoko desnom rukom svoj šešir. Podalje iza grmlja i drveća čuo sam glasno pjevanje jednoga tenora. Razumjeh dobro mi poznato mjesto iz Traviate:

»O, dušo slatka, s tobom zar da samo plačem, tužim?
Da svoje suze s tvojim u ovom času združim?«

Od velikoga je ushita pjevač cvilio, tulio i zavijao, poput jesenjega vihora. Zato smo se požurili i unišli u zgradu.

Odveden sam u prvi kat, u svijetlu sobu, posve jednostavno uređenu. Tu je bio tek krevet, stol, tri stolca, divan i ormar. Za malo vremena uniđu dva gospodina: jedan starac, nizak, pognut, s dugom bijelom bradom i crnim očarima na nosu, drugi posve mlad, posve obrijan, i brkove pače i kosu je obrijao. Obadva su imala na sebi bijele haljine.

Ja se dignem sa stolca, kad su unišli, a oni me prijazno pozdrave. Starac — gledajući me povjerljivim, ali malo lukavim smiješkom — stavio na mene nekoliko običnih pitanja: otkuda sam, što sam itd., i to sve ubilježio u knjigu, što ju je nosio sa sobom. A onda se okrene prema svome drugu:

»Dragi kolega, vi ćete sada ostati s ovim gospodinom, pa ćete mu prikratiti vrijeme. Zabavljajte se malo s njime«.

Starac mi se opet prijazno nakloni i otide.

Onaj mladi čovjek, što je ostao sa mnom, sjedne meni nasuprot i započne:

»Uistinu je, moj gospodine, taj vaš doživljaj na jezeru vrlo zanimljiv.«

Rekavši to stane me pozorno promatrati. Očito je taj mladi psihijatar držao, da ću ja sada umah izgubiti svoj mir te s pravom uzrujanošću i žestinom ispripovijediti sve, što si umišljam, da se dogodilo. Ali ja se umjesto svega toga malo nasmiješim i mirno odvratim:

»Kako se uzme.«

On se nije dao smesti mojim mirom, nego odmah nadoveže:

»To je bio, je li, upravo grozan događaj?«

Ja sam se sada glasno nasmijao, ali nisam ništa odgovorio.

Mladi psihiatar neumorno nastavi:

»Čovjeka upravo groza hvata, kad pomisli na ovako strašan i užasan zločin. Je li tako, gospodine?«

Gospodine doktore, odgovorim posve bezbrižno, vi umijete, kako vidim, baš vješto istraživati duševna stanja. Smijem li vam ponuditi jednu cigaretu? To su glasovite hercegovačke cigarete, jamačno ste za njih već čuli?«

Morao sam mu rastumačiti, gdje je Hercegovina.

Međutim njega nije zanimala ovaj čas Austro-Ugarska monarhija, on je samo htio po želji redarstva da znanstveno i neoborivo utvrdi moju neubrojivost, pa da me onda mogu otpraviti u moju domovinu. Zbog toga je načinio još nekoliko sličnih pokušaja.

»Gospodine doktore, rekoh mu napokon, jer mi se već taj mladi čovjek ražalio, ispripovijedit ću vam sada sve od početka do konca, jer vidim, da vas to zanima, a vi si onda izvolite stvoriti sud o mojem duševnom stanju po vašoj miloj volji, to me se baš mnogo ne tiče, jer ja sam ionako po svom programu bio naumio ostaviti ovih dana Švicarsku, koja će mi nažalost ostati u jako čudnovatoj uspomeni i to najviše mojom krivnjom.«

Svoje sam pripovijedanje završio ovako:

Da li ste vi, gospodine doktore, nakon svega ovoga, što ste čuli, istoga mišljenja kao i ja, to ne znam, ali ja sam uvjeren, da je događaj, što sam ga ovaj čas ispripovijedio, uistinu realan. Bez sumnje će i iščeznuće nesretne dame svratiti naskoro na sebe pozornost. Držim, da će u najskorije vrijeme i voda iznijeti na svoju površinu njezino truplo. Jedina je moja bludnja — o tome bivam sve više na čistu — što sam zločinca identificirao s tim fatalnim predstojnikom redarstva. Ja naime pomalo dolazim do toga, da su to dvije posve različite osobe, premda su si veoma slične. Tu svoju eventualnu bludnju žalim, ali to slabo pomaže, jer je vrlo tragična. Gospodine doktore, smijem li vam ponuditi još jednu cigaretu?«

Opet uniđe u moju sobu onaj stari psihiatar, koji je bio, kako sam malo zatim saznao, direktor ludnice.

»Koji je dakle rezultat?« upita starac mladoga doktora.

Mladi je doktor podalje od mene nešto šaptao u uho direktoru. Ovaj se nasmijao i odgovorio tako glasno, da sam to dobro čuo.

»Dragi kolega, ali dragi moj dobri kolega!... Vi ste još odviše mlad i neiskusan u tim stvarima. Promotrite malo pažljivije toga čovjeka: indeks lubanje, degeneriran nos, pa oči, usta i t. d. Baš nedavno napisao sam u Meyerovu zborniku jednu raspravu o sličnom psihopatološkom problemu. Čim sam toga čovjeka ugledao, odmah sam bio na čistu. Ovakvi su egzemplari uistinu, to priznajem, rado u nekim momentima pričinjaju kao da su normalni. Ali jedan valjan psihiater ne smije se dati zavarati ovakvim momentima. Taj je čovjek potpuno lud, vjerujte mi. U tom je slučaju posve dovoljno ono, što nam je redarstvo telefoniralo. Ako bude potrebno, mi ćemo ga zadržati ovdje čitav mjesec, dva i tri mjeseca, dok ne dokažemo sa svom znanstvenom sigurnošću njegovo ludilo. Uostalom sutra ću ja sam da se s njime pozabavim«.

Kada se starac udaljio, reknem mladom doktoru:

»Čini mi se, moj gospodine, da bi prije toga vašega direktora valjalo uzeti na motrenje nego mene.«

Počeo sam se baviti mišlju, da jednostavno pobjegnem odavle, ako me budu htjeli zadržati ovdje dulje od dva dana. Odlučio sam, da u tu svrhu točno proučim kućni red, zgradu i vrt.

Malo sam se prošetao širokim, zračnim i svijetlim hodnikom. Tu je bilo cvijeća, pa onda klupâ, stolaca i nekoliko malih okruglih stolova. Za jednim su takovim stolom dvojica igrala šah. Približio sam im se. U taj baš momenat započe igra. Povukoše prvih pet figura posve pravilno. Kod šestoga poteza iznenada crni kralj skoči na bijeloga, kvrcne ga i usklikne: mat. Bijeli je nekoliko časova buljio preda se snužđenim izrazom pobijeđenoga, a onda mirno ukloniše s daske figure i počeše ih iznova slagati. Malo podalje trojica igrahu tarok. I njima se približih. Usred igre ,dok je svaki držao u ruci još po šest karata, jedan poviče: Pagatto ultimo! Smjesta drugi uze uzbuđeno vikati: Ja imam pagatto ultimo! Ja ga imam! I treći se javi: Ja imam, ja imam! Digne se galama. Dođe do njih golem i jak pazitelj, dubokim i silnim basom vikne: »Svi imate, svi imate! Mir! Mir!...« Smjesta zavlada tišina, i karte se stanu iznova miješati i dijeliti.

Do prozora na klupi, pod velikom i granatom palmom, sjeđaše jedna vitka djevojka. Prekrasno mlado lice, vrlo blijedo i prozirno, lijep, fin nos, visoko čelo, oči tamne i duboke, ali bez sjaja, bez života, posve ugasnute. Na tankim usnicama lebdio joj vječni smiješak. Na krilu je imala nešto zelena lišća i iz njega mirno i bezbrižno plela vijenac ne gledajući ni lijevo ni desno. Kad je svršila vijenac, stavila si ga na glavu. Dignuvši zatim oči ugleda mene, kako stojim pred njom te je motrim, i skoči kao prestrašena, te pobjegne dugačkim hodnikom u svoju sobu.

Pomislim na Ofeliju . . .

Prestadoh na čas da se bavim osnovama za bijeg, glavom su mi se samo vrzli prizori, što ih tu vidjeh, te zapanem u filozofiranje o životu sa stereotipnim i vječnim pitanjem: čemu sve to?...

Opet me je potražio mladi psihijater, kome su se očito sviđale moje hercegovačke cigarete. Umah sam mu jednu ponudio. Rekne mi, da je ovaj čas stigao za mnom moj kofer. Pomislim na svoj rukopis, na nedovršenu tragediju u sedam činova, sve u rimovanim stihovima, i upitam se: bili za svjedočanstvo svoje normalnosti predložio starom direktoru to svoje djelo? Baš sam lud, reknem si, kako mogu na ovako opasnu ideju naići? Što onda, ako me ta moja drama strpa u ludnicu za sva vremena?...

Razvezao se opet između mene i mladoga doktora razgovor. Njega su zanimale ovaj čas prilike u Austro-Ugarskoj monarhiji, te sam mu morao mnogo toga da pričam. Kao hrvatski nacionalista nisam mogao da propustim priliku, a da se i ovom zgodom ne izjadam ogorčeno na kratkovidnu austrougarsku politiku, na gaženje hrvatskih prava i na bezdušno eksploatiranje hrvatskoga naroda. Mladomu je doktoru to sve bilo nepoznato, pače on o Hrvatima još nikada u životu nije ništa čuo. On je ovo moje pripovijedanje točno reproducirao starom direktoru, kako sam se o tome malo kasnije osvjedočio.

Neko sam vrijeme sâm hodao ovelikim i uzorno uređenim parkom, a onda eto opet mladoga doktora. Upozori me rukom na mali brežuljčić u parku sa kršnjatim cedrovim drvetom. Tu je u sjeni stajao jedan čovjek sa skrštenim rukama na grudima i nepomično zurio u neku udaljenu točku. Kada sam se bolje onamo zagledao, opazih, da mu je glava pokrita papirnatom kapom u obliku trokuta.

»To je naš Napoleon« — protumači mi doktor. »Bit će vam poznato, da je među tim nesretnicima napoleonska manija vrlo raširena pojava. U Švicarskoj malone svaki ovakov zavod ima svoga Napoleona. Gledajte, kako stoji nepomično u napoleonskoj pozi i promatra bitku. Gdjekada ispruži ruku, kao da određuje, kamo će se smjestiti koja baterija ili na koju će točku udariti kavalerija. Sate i sate ovako stoji, a da se ne miče.«

»I na slobodi« odgovorim doktoru »ima dosta Napoleona i Vilima, a ti su za ljudsko društvo opasniji od svih vaših.«

TONE KRALJ: GLAD (drvo)

Molio sam ga, da me informira o nekim bolesnicima, što sam ih upoznao u toj ludnici. Osobito me zanimala divna i nesretna Ofelija. Želio sam, da me s njom upozna.

»O toj vam bijednoj djevojci zaista ne mogu mnogo da pričam, moj gospodine. U ovo sedam mjeseci, što se nalazi ovdje, nije ni s kim progovorila jedne jedine riječi. Ja uopće nisam na čistu, da li može govoriti, nije li posve nijema. To je kći jednoga staroga talijanskoga senatora, koji je često posjećuje — to je sve, što vam mogu o njoj da kažem.«

Sjutradan sam već rano šetao u parku s mladim doktorom. Najednom nas saleti stari direktor.

»Kolega«, poviče veselo »znate li, tko će nas doskora posjetiti? Glasoviti Mayer, naš slavni Mayer, profesor medicine u Zürichu, sa svojim đacima. Umah ćemo mu prikazati toga vašega normalnoga slavonskog nacionalistu iz Austrije«.

Starac se sada uzeo tako glasno smijati, da su počeli prema njemu trčati neki bolesnici, što se šetahu parkom. On ih je rukom otjerao i onda nastavio:

»Umah ćemo mu prikazati toga gospodina, neka ga Mayer temeljito prouči, a njegov će sud, ja se nadam, biti mjerodavan i za vas.«

Sada sam se rasrdio sve protiv svoje volje i sav razdražen zadrečao:

»Gospodine direktore, te sam vaše pedanterije odista već sit. Taj vaš profesor iz Züricha sa svojim đacima ne zanima me nimalo.«

Starac odskoči dva koraka, pa mi se opet približi, naklonivši se lukavim ali glupim smiješkom matoroga pedantnoga učenjaka.

»Dragi gospodine, primirite se malo. Vi ste me sasvim krivo razumjeli. Ne dolazi nikakav profesor s đacima, To su posve drukčiji gosti. Doskoro će vas posjetiti znameniti svjetski novinari i političari, da dobiju od vas autentične informacije o prilikama u Austriji i o nevoljama vaših bijednih Hrvata.«

Kad je stari direktor otišao, rekao sam mladomu doktoru:

»Nemojte se, gospodine, dugo baviti ovom strukom, jer ćete i vi nastradati kao vaš šef.«

Za neko pol ure stane pred parkom nekoliko velikih automobila. Vidio sam, kako stari direktor trči onamo i rukuje se s nekim bradatim starcem, koji je skočio iz prvoga auta. Po prilici pedesetak mladih ljudi poskače u isti mah iz ostalih auta, pozdravljajući direktora, koji im je za ozdrav mahao rukama. I moj mladi doktor otrči onamo, da pozdravi glasovitoga profesora psihopatološke medi-

cine. Ja sam međutim pobjegao u svoju sobu. Htio sam zaključati vrata, ali u vratima nažalost nije bilo ključa.

Za neko vrijeme čujem u hodniku žamor, koracanje i razgovor i to se sve zaustavi baš pred mojim vratima. U sobu uniđu profesor, direktor, mladi doktor i đaci, koji se natisnu za njima, a mnogi ostadoše u hodniku, jer je soba bila pretijesna.

Profesor Meyer, očito pripravljen već od direktora, umah me pozdravi dubokim naklonom i započne:

»Blagorodni gospodine, osobita mi je čast, što vas mogu u ime svoje i u ime svojih kolega srdačno pozdraviti. Dopustite mi, da vam se najprije prikažemo. Mi smo svi suradnici velikih američkih novina i molimo vas za informacije o Slavenima u Austro-Ugarskoj monarhiji.«

»Ovako uvažen i odličan učenjak — odvratim mu posve mirno — kao što ste vi, dragi gospodine profesore Meyeru, ne bi smio praviti ovakve smiješne lakrdije, još k tomu pred svojim vlastitim đacima.«

Profesor Meyer osupnuto pogleda staroga direktora, a ovaj se bio nabreknuo i zažario u licu kao kuhan rak i stao me šibati bijesnim pogledima. Tek da ne eksplodira.

Ali Meyer se nije dao smesti.

»Gospodine, molim lijepo, vi se varate, mi smo odista suradnici uvaženih američkih novina baš tako kao što ste vi poznati i znameniti austrijski političar. Dakle budite tako dobri te nas informirajte podrobno o nesnosnim prilikama, u kojima žive Slaveni u Austro-Ugarskoj monarhiji.«

Sada sam ja postao drzak.

»Ja sam moj gospodine, odista austrijski Slaven. U Švicarsku sam došao, da se preko ljeta malo odmorim. I kada se vratim kući, pripovijedat ću, da sam imao sreću vidjeti glasovitoga züriškoga profesora Meyera, koji je nažalost i sâm postao žrtvom svojih psihopatoloških istraživanja.«

Na te se riječi svi uskomešaju i nastane žamor, a stari se direktor uze u sav glas derati:

»Luđačku košulju!... Johann!... Luđačku košulju!...«

Umah ga salete i opkole i profesor Meyer i mladi doktor, te mu stanu nešto vrlo živahno dokazivati. Napokon svi zajedno iziđu iz sobe. Za par je časaka opet zavladala potpuna tišina.

Poslije podne eto u moju sobu mladoga doktora, koji mi veselim i pobjedonosnim smiješkom pruži novine.

»Čitajte gospodine, ovo mjesto.«

Umah opazim krupan natpis: O t k r i t m i s t e r i o z a n z l o č i n. Iz jezera je izvučena jedna žena, koja je umah identificirana. To je kći bogatoga švedskoga tvorničara žigica. Mnoge okolnosti, s kojima se još zasada ne smije na javu — tako stoji u novinama — govore, da se po svoj prilici radi o zločinu. Iscrpljive će se informacije donijeti u najkraće vrijeme, jer je zločinac već tako reći u rukama redarstva. U novinama je bila i slika nesretne Švetkinje, koju sam smjesta prepoznao.

Tek što sam pročitao tu vijest, koja je u jednom času s mene skinula težak teret, što me je već tri dana morio, otvore se vrata moje sobe. Uniđe direktor, a za njim četiri golema redarstvenika. Direktor pokaže na mene rukom:

»Evo, tu vam je taj čovjek.«

Glavni redarstvenik stupi bliže.

»Gospodine, jutros je otkrit zločin, koji se zbio na jezeru. Sumnja je pala na vas.« Onda progovori ostaloj trojici: »Uhvatite ga!«

Direktor, pun zadovoljstva, obrati se na mladoga doktora, koji je bio vrlo žalostan:

»Dakle?... Što kažete, mladi moj kolega?... Taj čovjek ako nije za ludnicu, onda spada svakako u tamnicu. Nisam li ja to umah rekao?«

Kada su me redarstvenici vodili kroz park, osvrnuo sam se još jednom na tu žalosnu kuću i obuhvatio pogledom čitav park. Bio je ovaj čas posve prazan. Samo je na brežuljku, pod krošnjatim cedrom, još uvijek nepomično i dostojanstveno Napoleon promatrao bitku.

8. Metoda.

Automobil je unišao u dvorište neke ogromne palače. Ne znam je potanje opisati, jer je nisam promatrao, mene više nije zanimala nikakva stvar pod ovim suncem.

U dvorištu me dočeka jedno desetak — kako mišljah u prvi mah — redarstvenih činovnika, ali kad oni povadiše brzo fotografske aparate pa ih uperiše u mene poput samokresa, postalo mi je umah jasno, da su to poznati nametnici modernoga društva, naime novinari. Ja sam se skvrčio i sakrio lice rukama. Ali u taj me čas zgrabe za ruke šake jednoga stražara, a drugi me surovo uhvati za kosu i povuče mi glavu tako, da su novinari mogli odmah da snime moje lice.

Sobica, u koju sam smješten, bijaše vrlo čista, pače i krevet bio je prekrit bijelim i čistim pokrivačem. U vratima prorezan otvor sa željeznom rešetkom svaki je čas mamio k sebi stražara, čije sam korake neprestano slušao pred vratima.

U vrijeme od tri sata preslušan sam dva puta. Na moje veliko čudo nije me preslušavao šef policije, nego njegov zamjenik. Ujedno me snimiše fotografski i načinive otiske mojih prstiju. Kada sam već

pomislio, začuvši nečiji dolazak, da ću biti opet preslušavan, razabrah pred vratima ovaj razgovor:

— Za čas će doć ovamo neka gospoda, da vide zločinca.

— Koliko će ih biti?

— Pedesetak.

— Kakva su to gospoda?

— Nekakvi glasoviti sveučilišni profesor sa svojim đacima. Nalaze se baš na izletu, pa kada su u novinama pročitali vijesti o uapšenju zločinca i vidjeli njegovu sliku, najaviše redarstvu svoj posjet.

Međutim sam dobio objed — bilo je upravo šest sati, dakle već više od pet sati nisam bio okusio nikakova jela. Serviran mi je lijepi komad pečene govedine, bijeli kruh i boca vode: sve čisto i ukusno. Umah sam umolim stražara, neka to sve odnese natrag, jer mi se u taj čas činilo, da je hrana čovjeku nekakav sasvim nepotreban, nesnosan i odvratan balast. Stražar me nije htio poslušati. Ja sam pojeo komadić pečenja, koji mi je zapeo negdje u utrobi kao komad kamena.

Domalo začujem žamor. Otvore se vrata, a pred njima se pojavi oveće društvo: sve mladi ljudi, a njima na čelu visok, kao stup ravan i čvrst starac, bez brade ali s vrlo dugačkim sijedim brkovima, koji su se na okrajcima spustili kao mokri repovi. Zamjenik šefa poliicje — opet se uvelike začudih, što nije goste pratio sam šef — pokaže rukom na mene i rekne:

»Gospodine profesore, to je taj čovjek«.

Profesor si namjesti na nosu cviker i stane me pozorno promatrati. Međutim su se i njegovi učenici natisnuli u sobicu, svaki s bilježnicom i olovkom u ruci.

»Moji mladi prijatelji, — progovori svečanim glasom profesor — dobro mi pripazite sada na metodu, koju ću ja upotrijebiti, jer ćete se u vašoj pravničkoj praksi danas sutra sto i sto puta osvjedočiti, da je metoda stožer, oko kojega se vrti čitav znanstveni život. Metoda i — ništa drugo... Metoda!...«

Smjesta mi je bilo jasno, da imam pred sobom pravi i nepatvoreni tip njemačkoga profesora.

Starac je svečanim glasom, kao da sjedi za katedrom, upravljao na mene pitanja. Ne znam, što me je pitao. Ja sam naime bio odlučio, da i ja upotrijebim svoju metodu, te zato nisam ni slušao ni gledao, što rade moji posjetioci, trudio sam se, da prečujem svaku riječ, sjedio sam apsolutno nepomično i mrtvo, gledajući samo u jednu točku na podu poput indijskih fakira i nastojao sam vrlo pomno, da ničim ne odam svoje duševno stanje.

Profesor je bio vidljivo razdražen poradi mojega držanja. Napokon, pun dostojanstva, okrene se prema svojim slušačima i progovori još svečanijim akcentom:

»Savršen zločinački tip. Otkrio sam ovaj čas u toj abnormalnoj konstelaciji fizioloških fenomena točnu harmoniju sa psihičkim ekscesima. Moj slavni učitelj Lombroso, bio bi, uistinu vam velim, mladi moji prijatelji, oduševljen ovakovom upravo egzemplarnom konfirmacijom svojih teorema«.

Nisam mogao uza sve nastojanje, da prečujem ovu svečanu izjavu profesorovu. Tada mi je palo na um, što je jednom zgodom usred tvrdokorne teoretske rasprave u hrvatskom saboru dobacio jedan od naših najsimpatičnijih političara nekom profesoru državnoga prava: »Profesor za svaku noriju nađe teoriju«.

9. Šef policije na djelu.

Sjajna je švicarska kriminalna policija! Sada mi je ujedno sasvim jasno, zašto predstojnik policije nije ni jedan jedini put ušao u moj istražni zatvor: ta imao je pune ruke posla. Svi momenti, koji su se skupili oko ovoga zločina, vodili su ga na sasvim drugi put.

U zatvoru nisam boravio ni čitav jedan sat nakon odlaska slavnoga njemačkoga profesora kriminalistike, kada uniđe moj stari znanac, sam šef policije, i ugledavši me usklikne:

»Stvar je sada jasna. Ovaj je čas stigao brzojav, da je pravi zločinac uhvaćen. Gospodine, vi ste sada slobodan, izvolite umah sa mnom na crnu kavu«.

Ova je sjajna policija u najkraće vrijeme, čim se zločin otkrio, razvezala misteriozan čvor. Zločinac je, kako mi je rekao šef policije, uhvaćen u Hamburgu, baš u času, kad je ulazio u parobrod za Australiju. O motivu samoga zločina nije mi znao još ništa reći. Ja sam morao ostati u gradu još jedan dan, dok naime nije stigao zločinac, da svojim svjedočanstvom potvrdim njegovu identičnost.

»Oprostite mi, gospodine predstojniče, moju zabludu, ali ipak morate priznati, da vam je taj čovjek jako sličan«.

»Zaista, nasmije se redarstvenik, sličnost je frapantna«.

Bio sam si pribavio obadvije fotografije, i redarstvenikovu i zločinčevu, i imao sam već na umu, da ih na ovome mjestu objelodanim. Svaki bi mogao tako da se osvjedoči potpuno o neobičnoj sličnosti. Troškovi reproduciranja odvratili su me od te nakane«.

CONFITEOR

Ja znadem taj dan, kad život se rađa
nebesa kad širom otvaraju vrata
Ja poznam sve travke i mirisno cvijeće,
i žubor potoka, što vrba se hvata.

Ja znadem taj dan,
otvoreno nebo kad blagoslov saspe na zemlju,
i dušu napunja srećom,
i travku pomiče malu:
Kad osjećaš život prirode cijele,
što oku ti duše se pruža pred tobom,
a pogled taj smjeli ne prestaje nigdje,
krasotama svojim obasiplje svemir . . .
Ja znadem taj dan!

Momče ja bijah još mlado,
kad muzika tajna s neznanih strana
budila moje je usnule oči,
a prvi se traci uskrslog sunca
okupaše tiho u raskoši suze
mladog života, što jutrom se budi.
A otac me stari tiho, bez riječi,
za ruku povede niz travnike plave.
Išli smo sami.
. . . Porođaj jutra u pjesmi odzvanja . . .
i šapće ta trava i gori ta rosa . . .
Glas srebrenih zvona sa vrba se stresa . . .
Topola se bijela u zanosu klanja . . .
Korovi ševa u ritmici himne
pjevaju gore pod azurnim stropom
divskoga hrama Prirode — Majke,
gdje oltar ga krasi životnog Sunca.

Ja stao sam opojen prignute glave.

A otac kraj mene u tihom ganuću
pogledom svojim upija daljinu
il nešto, što nisam ja mogao znati.
Oko mu krijesi u blještaju suza
od više neke zemaljske sreće.
Lice se sjaji u odrazu svijetla
i rasplinjuje kao u titravoj magli,
a visoko čelo i otprta usta
ljube mu pramovi srebrene kose.

Stoji . . . i nestaje za pogled mi oka . . .
Samo još ruku vidjeh mu desnu,
gdje pruža ju k meni pobožnom gestom
kad nešto se daje il donosi žrtva.

Okrenuh se smjerom ispružene ruke:
Ko slabo drvce ošinuto vjetrom
ja licem padoh u mirisnu travu . . .

Sjećam se dobro tog velikog časa
i poljupca prvog, što zemlji ga dadoh!
Života je negdje odzvanjala česma,
a priroda drhtnu od ševina glasa . . .
U meni se prva je začela pjesma:

*

I ritam života ponese me silno
u valove svoje prepune pjesme,
poletih u raskošno polje vedrine,
a mladost je cvala bogatstvom života.

Tekli su dani tako u sreći,
pratila vječno me suđena pjesma . . .
Tek trpki akordi zgrušane krvi
sve jače i jače me brutalno boli.

Šta tražiš od mene, svijete ti podli,
i kvariš mi moje sunčane staze
obasjane rosom, što oko je proli,
od sreće i sunca te mladosti moje?
Što ceriš to svoje satansko lice,
i pandže mi svoje u meso zabadaš?
Zar tražiš od mene posljednju žrtvu,
navijestaš težinu strašne sudbine?!

Ne ćemo tako, ti zloduše groba!
Ne bojim se ništa smrtnog ti daha!
Ti traži si drugog pokornog roba,
koj vratit se želi do zemaljskog praha!

Ja ne dam ti alem, što grudi mi resi
i sjajem mi svojim putove krasi!
Ja nađoh ga jednom za ranoga jutra
života kad vječnog je grmila himna.

Što pružaš te ruke okaljane grijehom
za dušom mi čistom, što grije mi tijelo?
Sve pakosti tvoje i svijetovi pakla,
svi ponori grijeha, u kojem se valjaš,
ne će mi dostić astralne duše
na velikoj stazi Vječnoga Puta
do zadnjega cilja, do Posljednje Pjesme . . .

Ne diraj me više, jer tvrd sam ko kamen:
Ne znaš za Volju, što svijetove ruši!
Misliš li možda, da krv, što se puši,
svršetak je pjesme i — posljednji Amen!?

*

. . . A otac preda mnom u prozirnom ruhu
pogledom svojim krili daljinom,
oko mu krijesi u blještaju suze
od velike neke svemirske sreće.
I pruža sad ruke k posljednjem cilju
ko nešto da daje, il donosi žrtvu . . .

Ja znadem, da znao se moliti tiho,
vjetrić sudbine kad duše je njiho . . .

Stjepan Hrčić

TONE KRALJ: RASPELO (drvo)

ECCE HOMO!

(EVO ČOVJEKA.)

TRAGEDIJA ČOVJEKA JUDE IZ KARIOTA. OSAM SLIKA.

Napisao Tito Strozzi.

ČETVRTA SLIKA.

(Široki drum uz vodu. Potok Kedron sav se ljeska u žustrom svom tijeku. A priroda oko njega ljenjivo se i suho podala zrakama ranog popodnevnog sunca. Sve je tiho. U omari. Lijevo u pozadini mala uzvisina s izvorom žive vode. Kraj njeg sjedi Geheniel i prati uzbuđen razgovor Majke s Judom.)

Majka: Dakle? — Šta ćeš uraditi, sine?

Juda: Ne pitaj!... Bježi od mene. Ne približite mi se, jer užas je sve, što nalazim u sebi. Jedna crna vlast.

Majka: Juda, šta ćeš uraditi?

Juda: Ona veli, da je on bog. Da samo njena duša za njim hlepti.

Majka: Da. To ona veli.

Juda: Vidjet ćemo.. majko: nas troje: Marija, rabi i ja zapali smo u jedan divlji vir. Ure, što dolaze, ukazuju mi se u znaku krvi i zločina... Jedan od nas trojice mora nestati.

Majko: Tko? — Reci, tko!

Juda: Ne znam... Tajne su me omamile. Ja još uvijek vidim Mariju. Vidim je, kako se šulja po lupanarskom vrtu... I drugo vidim. Gore... Kako čučim na stubama. I svaki muškarac, koji hrli u njenu ložnicu, prolazi vatru mojih ludih pogleda.. Zubi su mi škrgutali. Prelesni smiješak ljudskih životinja dražio me kadikad do bjesnila... Kadikad mi se opet činilo, da ih sve prezirem. Uobražavao sam si, da je njen život pod muževima tek nešto slučajno. Posljedica nemari u duši neobične žene... Varao sam sam sebe. Tu je neka druga tajna.

Geheniel: Pogledaj ga, ženo iz Magdale! Nema u njem krvi naše rase. Bog osvetnik ne živi u njem. Ha-ha, opojio ga rabi mekoćom svog glasa...

Majka: *(Judi.)* Dakle i ti? I ti?

Juda: Šta ja?

Majka: I ti sklapaš oči? I ti ga ljubiš?

J u d a: Možda ... Al ja ga ljubim samo kroz nju. Zato se ja ko izbijeno pseto šuljam za njim. Zato sjedim tu uz potok i čekam, da se opajam onim istim njegovim riječima, koje ona požudno siše ... Ja ga mrzim — a ipak ga ljubim ... On je svet.

M a j k a: Slijep si, Juda. — — Čuj me: u njegovom je pogledu strast muškarca.

J u d a: To nije istina!

M a j k a: Istina je. — — Znam, ti se bojiš, da bi on doista mogao biti sin božji. Pa onda? Šta me to briga? Ukrao mi je dijete. I ako je on bog, ja sam majka. Ako je on proizašao iz Jehove, Marija je izašla iz mene ... Sanjaru ludi! Gledaj: učitelj na gori zbori. Sluša ga hiljada i hiljada ljudi, al on govori samo za nju ... *(Davi se riječima, a onda vikne divlje.)* Zar još uvijek ne shvaćaš, što hoću? — To: Ubij ga! ... *(Baci se na zemlju.)* Ubij! Jer dok ga ne vidim mrtva ,zabadat ću svoje nokte u vlastito meso ... Ubij ga!

J u d a: *(krikne.)* Dosta! — Ustani! ... Gadiš mi se ... Ruke su ti krvave od puste želje za umorstvom ... Idi — idi! *(Otkrene se od nje i pređe na drugu stranu.)*

G e h e n i e l: *(je prišao i digne majku.)* Ne boj se! Sjeme je palo na živo tlo. *(Majka se tiho šulja nalijevo. Tu se skobi s Marijom. Pogledaju se. Majka i kći. Upilje pogled jedna u drugu, a onda se mimoiđu.)*

M a r i j a *(se plašljivo ogledava za majkom. Sva drhće.)* Tko je to bio? ... Netko je prošao kraj mene. Gledale su me neke oči i bilo mi je kao da sebe gledam ... Tko je to bio? — majka! Da, majka. Upiljila je u me čudne oči ... Bile su pune — čega? ... Ne, ne ću o tom razmišljati ... Rabi je rekao, da valja sve odbaciti, što smeta na putu k njemu ... Ostavi me, majko! Ja nisam tvoja kći.

J u d a: *(se zagledao u nju. Za se, ko da silom hoće dozvati njenu sliku u svoju pamet.)* Marija ...

M a r i j a: *(osluhne.)* Zove me ... *(Stane na pećinu i gleda prema gori.)* Gle, stoji na gori kao sunce! ... Lijep je. — Moj je! ... Oko njega je more naroda. Svjetlost njegovih blijedih obraza odrazuje se na licima ružne svjetine. Svi su nekako lijepi. Krotki ... Jaganjci ... O kako je slatka ta slika ... Požudno pije gorda i šutljiva rulja njegove riječi. — Prokleti ljudi — oni me kradu ... Slušaju ono, što je samo za me ... *(U taj se mah zadnji puta porodi u Judi vatra njegove zastrte ljubavi. Ustao je. Geheniel mu se približi. I kad*

J u d a: *(bolno zavapi.)* Marija ... *(i hoće, da joj priđe.)*

G e h e n i e l: *(ga zadrži.)* Ne, ne sada. *(Juda klone.)*

M a r i j a: Opet me zove ... Ali glas mu je tužan. Sklopio je prečiste oči. Ne — ne ću to! Zacijelo je opet govorio one užasne riječi o svojoj smrti. Kao onda na jezeru ... Grozne su to riječi ... Pa kad u noći, sama, umorna, sjedim pod palmom, vidim mrtvace ... Afroditu ... Centuriona ... *(Najednom se nasmije, skoči s pećine.)* Ha-ha, ludo li sam dijete! ... Ko prosjakinja u predvorju hrama naričem ja ovdje, a ti me tamo čekaš ... Ti govoriš za me ... Evo me ... Idem ... idem ... *(Pojuri na goru. Juda nekako nehotice zatetura za njom. No)*

G e h e n i e l: *(ga zaustavi. Stigao ga je kod klupe desno. Pritisne ga na nju i sjedne do njeg. Mirno, nakon kratke stanke.)* Dakle?

J u d a: Ne, ne ... Ne uvedi me u napast ... To sve nema smisla ...

G e h e n i e l: Ima! — Ljudstvo je dosta bludilo u tami ... Sad treba baklja.

J u d a: Pusti me! ... To se mene ne tiče ... Tko sam ja, da sudim i iskušavam? ... Ne, ne ... ja ne ću.

G e h e n i e l: Moraš! — Ti si izabran.

J u d a: Ja?!

G e h e n i e l: Da, ti. Došao je čas ...

J u d a: Šuti! — Znam, što hoćeš, da kažeš ...

G e h e n i e l: Tim bolje. — — *(Digne se.)* Idem na goru, da ga čujem ... Ne će više dugo propovijedati ljudima. — — — Bit ću kraj tebe ... na Maslinskoj gori ... bakljo Izraela ... *(Ode na goru. Stanka.)*

J u d a: *(se digne, zalomi rukama prema nebu i vikne.)* Zar baš ja — baš ja? — *(Pođe do potoka. Zuri u vodu.)* Zlo je to sa mnom ... Strahovito zlo: kad mislim na smrt, već ubijam ... Užasna je to tajna. Strah me je slijedećih ura ... Opirem se zlu, ali nešto me mami. — — — Jao! Isuse! Ako si sin božji, bježi u nebo ... A ako nisi, bježi preda mnom u pustinju i živi radije u susjedstvu divljih zvijeri nego u mojoj blizini! ... Bježi — bježi ... *(Mrmlja dalje pred sebe. Ulazi slijeva rimska ophodnja.)*

Q u i r i l i u s: I opet ti velim. Sve mi se to gadi .. Neka Pilatus šalje liktore, da love tog ludog Nazarenca, a ne nas!

J u l i u s: Je li tu mjesto, gdje govori ljudima?

Q u i r i l i u s: Ne. Tamo na gori sakuplja narod oko sebe. *(Vojnicima.)* Napred! *(Ophodnja prelazi desno na goru.)*

J u d a: Da, da. To valja sad istražiti. Tko je on .. To je ono čudno, veliko pitanje, koje u mojoj duši zamagljuje sliku Marijinu ... Tu se desilo čudo. Zašto je pobjegla iz lupanara k njemu? Pokraj mene k njemu? Zašto? ... Zar ju je on mamio i vabio? Ne. Nije ... To je baš najveći užas ... Njegovo prokleto lice uvijek blješti u beskrivnji ... Sve mi se

vrti u mozgu. Ne znam kamo ni kuda... Samo kadikad mi u glavu sune spasonosna misao... Eto, kao sada... Prije — prije onog drugog da pobjegnem sa zemlje... Onaj bijeli stup tamo kraj druma uzrujava me i zove. Na njem bi sa slašću razbio lubanju... *(Napolju netko viče.)*

M a j k a: *(doleti sa gore.)* Juda... Juda! Dođi!... Vidjet ćeš... Marija je kao u snoviđenju došla pred rabija. Pala mu je očajnim vriskom pred noge... A on — on se sagnuo nad nju... Gladio joj je vlasi... Pa kad je ona ridala: »Nisam vrijedna, da mi oprostiš grijehe moje«, rekao je: Zaista vam kažem, veća će radost biti u nebu nad jednim grešnikom, koji se kaje, nego nad devedeset i devet pravednika, kojima pokore ne treba. Zato je radosna duša moja nad tobom, kćeri judejska, jer je nebo u meni i sve njegove radosti!«...

J u d a: *(pola pitanje, pola tvrdnja.)* To govori bog iz njeg...

M a j k a: *(se laća očajnog sredstva, da predobije Judu za svoju ludu namjeru. Ogledava se plašljivo prema gori. Otežući.)* A onda — a onda je rekao još nešto...

J u d a: Što ?

M a j k a: *(iza borbe istisne.)* Prišapnuo joj je — prišapnuo glasom ljubavnika, da naveče dođe na goru maslinsku.

J u d a: Lažeš!

M a j k a *(naglo.)* Možda i lažem. Možda on to i nije rekao. Tko uopće danas još znade, šta je istina?... Ludi smo od očaja i mržnje. Ja sam izgubila kćer, ti ljubav svoju...

J u d a: *(s osudnim smiješkom.)* Ne — nema tu govora o ljubavi... Dogodilo se nešto drugo... Mi svi očekujemo Mesiju... I sa svih strana viču: Tu je!... Sve hrli slijepo u Jeruzalem, da ugleda Spas svijeta... I ja sam se vratio s daleka, majko... Al nije moja zadaća, da prignem koljeno pred rabijem. Možda on i jest Mesija... Možda. — — Na meni je, da raskrinkam taj Možda. — — — Da iskušat ću ga... Moj će izdajnički cjelov preteći slatkoću onog cjelova, što ga Marija sprema za goru maslinsku... Da, Isus će umrijeti. — — Ja znam, da će se onim mahom survati na me čitav svijet. Ali sad je već svejedno... *(Pognute glave polazi na goru.)* Danas naveče... U noći... danas...

M a j k a: *(je buljila u njeg, dok je govorio. Uživala je u njegovim riječima. A sad, kad je nestao, ispoljuje se iznenada njen grijeh pred njom u svoj strahoti. Zatetura za njim.)* Šta sam učinila?!... Juda... stani! Lagala sam... Lagala... Ne. Prekasno je... Kamo da bježim. Namjesniku... Ne. U hram... Ne. Nema smisla... Kući... Treba prirediti vazmenu večeru... Šta... Ha-ha-ha — kako sam luda!... Koga ja imam?... Koga?... Imam kćerku — bludnicu! Imam muža — razbojnika!... Bludnicu... razbojnika... *(Odlazi nalijevo napolje. — Scena ostaje načas prazna. Pomalo silaze ljudi i žene u grupama gore. Nose paomine grančice. Lica su im svijetla. Šute kao da su u hramu. Najednom se kroz mnoštvo provere)*

M a r i j a: *(i blistavim očima zaustavlja narod.)* Stanite — ljudi, stanite! učitelj silazi niz goru i proći će ovuda... Čekajmo ga!... *(Uspela se na uzvisinu nad izvorom.)* Čujte me, braćo i sestre! U meni živi čitav današnji veliki dan. Dan praštanja. — Sva pokoljenja izabranog naroda sa svim svojim predanjem i vjerom u dolazak Mesije našega — sa svim svojim tisućljetnim grijesima žive u meni... *(Ulaze oba centuriona bez ophodnje.)* Pa ipak, uza sve to ja sam čista kao nevino dijete...

Q u i r i l i u s: *(je prepoznao Mariju. Vikne)* Gle, Marija Magdalena!

J u l i u s: Jupitra mi, to je ona.

Q u i r i l i u s: Djevojčura iz lupanara pa čista kao nevino dijete!?... Ha-ha, to je zgodno... To je samo tu moguće...

J u l i u s: O čudni grade Jeruzolime!

Q u i r i l i u s: Hej — Marija Magdalena — dođi večeras u kuću, iz koje si pobjegla, da mi slatkom rukom pružiš pehar slatkog vina! *(Svjetina počinje mrmljati na Rimljane.)*

M a r i j a: *(ih začuđeno gleda. Iskreno.)* Ja ne znam, tko su ovi ljudi... Odore su im lijepe, kacige blistave... Al oni su ružni. Grješni... Braćo, ja osjećam, da su nam neprijatelji. Oni i onaj, čiji znak nose... Neka odu!... Smetaju mi, kad pjevam slavu pravom kralju židovskome... *(Svjetina sve divlje zuri u centurione, a oni se hvataju za mačeve.)*

Q u i r i l i u s: Šuti, djevojčuro! To je poziv na bunu protiv Rima...

J o r a m: Maknite ih!

R a h a b: Ne damo, da prokleti Rimljani vređaju naše svetinje!

K a d m i e l: Zatucimo ih!

J u l i u s: *(vadi mač.)* Evo posla, Quirilije!

Q u i r i l i u s: Tko se usuđuje da se približi časniku Rima?

G e h e n i e l: *(stupi pred ljude. Mirno.)* Nitko. *(Svi zastanu. Svjetina se zapanjila i glada začuđeno. A on se ljubazno obraća centurionima.)* Gospodo, zašto nam vređate proročicu?... Ona je čista kao nevino dijete. *(Taj je mir zapanjio i centurione. Meću mačeve u korice. A)*

M a r i j a: *(govori ko jeka Gehenielovih riječi.)* Da, ljudi, ja sam čista kao djevica. Kao nevino dijete... *(Centurioni se povuku desno na proscenium.)* Čista kao što će biti i cijeli izabrani narod

kad mu Spasitelj oduzme breme grijeha... Ljudi, Mesija me je spasio. Eno — gledajte! Onaj đavo tamo, on me je ščepao grabežljivim muškim pandžama... Al prošlo je i to zadnje iskušenje... Rabi mi je oprostio. Rekao je, da sam opet nevino dijete!... Ljudi, pogledajte, kako stojim tu ko liljan u polju i bacite oko na njeg prokletnika!... Kako dršće!... Juda, Juda — ako je vlast pakla nad nebom tolika, koliko tvoja nada mnom, izgubit će gehena vladara. Kako si blijed. Lice ti je beskrvno kao mjesec nad gorom maslinskom!

Juda: *(bliže Mariji.)* Šta si rekla?... Kao mjesec nad gorom maslinskom?... Hoćeš ,da mi se narugaš? *(Zaleti se prema njoj.)* Marija! *(No ljudi ga zadrže. A)*

Marija *(se nasmiješi. Djetinski.)* Opet plamtiš?... Juda, vatra u tvojim očima nije lijepa. *(Ko da se dosjetila igri.)* Čekaj! *(Sagne se izvoru. Umoči ruku u vodu i poškropi ga.)* Evo ti hladne vode iz Kedrona. Prerevan si u službi svoje gadne pohote!

Juda: *(Muklo.)* Kamenujte ju!

Marija: Tko — tko će me kamenovati, kad znam, da ne mogu umrijeti — da ću uz svog nebeskog vjerenika živjeti dovijeka... Svi ćemo mi živjeti dovijeka — ljudi! I zato se raduj sa mnom, narode izraelski, i kliči kralju našem, koji dolazi! *(Sunce se spustilo za goru i rumeni traci padaju na Mariju. Narod sav uznešen gleda u nju ko u čudo.)*

Joram: *(se približi Judi.)* Juda — Juda, gledaj je! Kako je lijepa! To je svijetlo rabi Isus poslao na nju!

Juda: Rabi Isus... sin božji...

Geheniel: *(je prišao Judi s druge strane. Proračunano.)* Juda — reci ,nije li lijepa?... Tko je ne bi ljubio?...

Juda: *(se nekako nasmiješi.)* Da, lijepa je... *(Ogledava se. Traži rimske centurione. Spazi ih i priđe k njima. I dok svjetina izgledava prema gori, odakle dolazi Krist, šapće im on suhim glasom.)* Gospodo časnici, ovaj, što dolazi praćen klicajem zavedenog naroda, hoće da se zakralji u Judeji... Znam, tetrarh se ne usuđuje, da ga veže na oči puka, al ja ću vam ga predati. — Dođite večeras na goru maslinsku... Onaj, koga poljubim, taj — — taj je — sin božji i kralj židovski...

Quirilius: Hvala na pomoći. Doći ćemo.

Julius: Isposlovat ćemo, da ti se isplati trideset srebrnjaka za uslugu tetrarhu i Rimu.

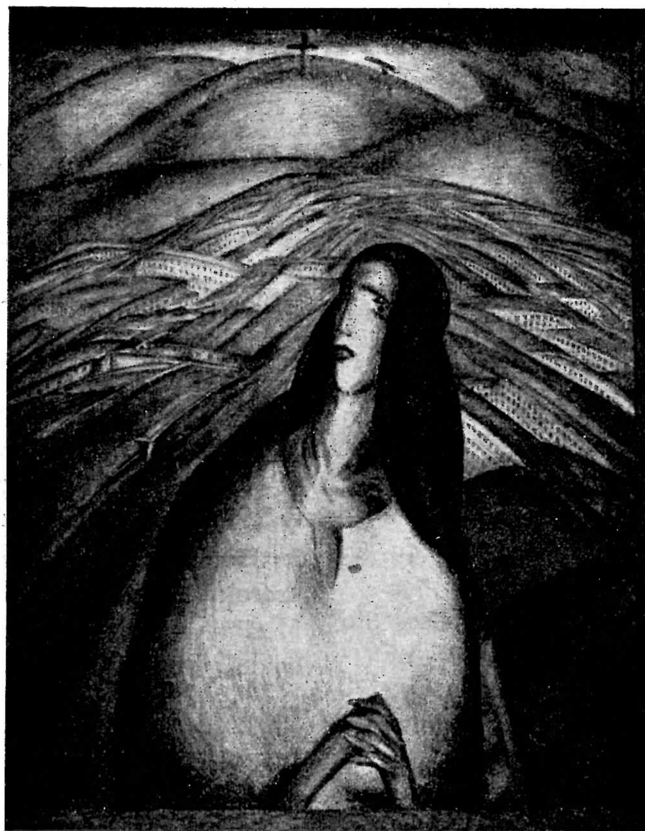
Glas iza scene: *(viče.)* Mesija ide!... Mesija!... *(Svi polažu paomine grane po drumu i dižu ruke prema gori kličući »Hosana!«. I prije dolaska Kristova na scenu naglo pada)*

ZAVJESA.

PETA SLIKA.

(Na maslinskoj gori. Noć poslije izdaje.)

Juda: *(se došulja, ko da ga netko progoni.)*.. Tu sam... Tu. Na sigurnom... Tu mi je moj grijeh tako blizu, da ga vidim pred sobom. Nije magla, u kojoj bezbroj sablasnih lica i ruku bježi za mnom... Svršeno je! Izvršeno! — — Izdao sam. Prošlu noć. Ovdje! — — — Zašto? Jesam li ja Giddel, koji ubija iz mržnje? Ili Asirac, koji ubija iz ljubavi?... Ne znam... Al tu mi je bolje. Ovamo me ne slijede njegovi pogledi.. *(Zgrozi se)* Tu — tu na usnama, tu je još uvijek nješto gorko... Ledeno. Tu su jučer bile njegove usne. Hladno kao... Ne znam. Ništa ne znam. — — Da ih izgrebem? Da ih izgrizem? Dok krv s njih ne procuri i ne spere mekotnu žuč njegova praštajućeg smiješka?... Ne. Ne! Proći će to. — — *(Klone na zemlju. U vrućici)* Šta je? Šta hoćeš od mene, glupa svjetino?... Jest, ja sam ga izručio smrti! — — Lažeš!! Nisam to učinio iz ljubomora! Učinio sam to za te, narode!... Hoću da mu skinem krinku... Ne daju mi da otpočinem. Uvijek me proganjaju. Gle, rulja svjetine, divlja u bolesnom vjerskom zanosu, uporno me slijedi i zahtijeva, da nosim rabijev križ... Ali ja ne ću... Nisam ja luda!... Oni bi htjeli, da i ja s njima pođem na Golgotu, pa bi onda naglo ščepali mene i propeli bi me namjesto njega... I opet bi sve ostalo tajna... Umoran sam. Hoću spavati!... Eto, došao sam amo na mjesto drskog čina svog kao prosti razbojnik, koji se usudno vraća onamo, gdje je prolio krv... Došao sam da primim plaću. Il od neba il od pakla. — — — Šta? Trideset srebrenjaka?... Ha-ha-ha, nisam ja kramar iz ulice prosjaka!... Moje je djelo veliko. I ako ti to ne vidiš, onda si slijep, a ne bog, kome je simbol oko.... Ti si rekao: Ne izusti imena gospodina boga svog uzalud! — I ja sam za tu zapovijed tvoju izručio smrti onog, koji u mrskoj oholosti izgovara tvoje sveto ime kao ime rođenog oca! ... Sad hoću nagradu. — — Ne srebro. Ne zlato... Samo san!... Bar to sam zaslužio... To. — — Zašto me priroda muči, kad sam samo to učinio, što mi je ona naložila?... Hoću blagi san. San bez snova... Pa bio to san vječnosti!... Čuješ, bože Jehova, san hoću... *(Stanka)* Sve je tiho. Nigdje ni glasa... A jučer je on rekao: Juda, zašto cjelovom izdaješ sina čovječjega? — — — *(Vrisne)* Ne! Ne ću tišine! Ne ću mira! Hoću silnu buku i štropot, koji opija i guši krvave misli... Udarite me po glavi, da se srušim... Oh, da su mi već isplatili onih trideset srebrenjaka. Bacao bi ih u onaj kamen tamo i požudno bi pio njihov svijetli zveket. — — — Hoću san, Jehova!... San!!! —

FRANCE KRALJ: MAGDALENA.

— — — — — Kako? — Uzalud zaklinjem?... Ha-ha, Jehova i ti, sliko mučenog sina čovječjeg, vi ste ustrajni u vršenju svoje porugljive službe! — — Pa dobro. Neka bude!... Ja ne ću klonuti... Neka i nebo i zemlja pamti, tko je čovjek Juda iz Kariota, smioni vječni provalnik u tajne nebeske... Tu ću ostati... Tu, na domaku svog čina. I nosit ću masku kamena srca i mučenika bez straha... I tu ću čekati, dok potomstva ne pljuju po meni, dok me djeca ne stanu crtati ko izrod razbarušene brade i izdajničkih divljih očiju... Ostat ću tu, dok se svježi jutarnji ruj ne spusti na zlatni krov onog divnog hrama tamo u dolini, koji je on htio srušiti.... A šta? I dalje. Dulje! Sve te sablasne noći, dok se jednog jutra, gladan pobjede, ne odšuljam poput krvožedne hijene na Golgotu, da vidim mrtvo tijelo jednog običnog čovjeka, kako je blijedo i očajno u smrtnom svom mrtvilu... Da, onda ću naći svoj mir.. Onda, kad ugledam mrtvog smrtnog čovjeka... *(Ustane)* Jest... jest ... tamo — — — tamo na Golgoti... je moj spas ... Blagoslovi me, veliki, stari bože Izraela, i daj mi snagu, da viknem narodu: »Jedan je samo bog!«

ZAVJESA.

ŠESTA SLIKA.

(Predvorje hrama. Desno vode otvorena vrata u hram i svetište. Po žutim, nemirnim sjenama, koje odanle ližu u predvorje, vidi se, da u svetištu gore voštane svijeće. Pun je dan i te se plamsave sjene čudno bore sa svjetlošću dana, koji kroz otvorene staklene dveri u pozadini provaljuje na scenu. — U sredini predvorja, sva skvrčena u očaju molitve leži)

Majka: *(Teškom se kretnjom diže na koljena. Pruža ruke prema svetištu i zavapi)* Gospode bože! — Umukla sam načas. Strah pred tobom gušio je moj govor, i ja sam klonula pod težinom svog grijeha! — — A ipak ima veza među nama. Jedan zajednički očaj roditelja... Oče bože!... Naša djeca... naša djeca! Tvoj sin i moja kći! Umiru. ... Vuku jedno drugo u propast, jer smo ih u prevelikoj ljepoti dali svijetu... Al moj je grijeh i tvoj grijeh. — — Jest, tvoj će sin visjeti na križu zbog moje laži. Jer ja sam rekla Judi, da je Isus Mariju glasom ljubavnika pozvao na goru maslinsku... Ja sam lagala. — — — Al pravi njegov ubojica si ti! Ti — ti sam!... U svetim knjigama piše, kako si odlučio, da svoje rođeno dijete žrtvu-

ješ za izabrani narod... Oh — — nepojmljiv je otac, koji stvara sina u užasnoj namjeri, da mu jednom bude ruglo svjetini i da svrši kao razbojnik na križu. — — I znaj — ti si me nagnao u taj neshvatljivi zločin, zbog kojeg umire tvoj nesretni sin. I zato skini s mene grozotu svog osvetničkog lika... smiluj mi se!... *(Za zadnjih se riječi tiho došuljao)*

Juda *(u predvorje. Mrk je i začudno miran)* Što radiš tu, majko?

Majka *(se naglo okrene i vrisne ko luda)* Jao — — — opet sablasti! Pusti me — pusti! *(I u divljem strahu bježi napolje)* Odstupi, sotono... sotono!... *(Nestane kroz dveri.)*

Juda: *(za se)* Sotona... sotona...? Možda... *(Sjedne na stube, što vode dverima, i zure pred sebe. Na pragu se pokaže)*

Marija: *(Naslonila se o vratnice i gleda ga. Iza stanke)* Juda!

Juda: *(osjeća, da je ona. Ne obazre se)* Što želiš?

Marija: Ja tebe tražim.

Juda: Mene? — Ubojicu Judu iz Kariota?

Marija: Ubojicu Judu iz Kariota.

Juda: Ti znaš, da sam ga ja izdao?

Marija: Znam.

Juda: Kako čudno je to, da ljudi bježe od lijepe i žive vatre, a prilaze garištima.

Marija: *(još uvijek kod dveri)* Juda, čuj me! Sjećam se onog dana, kad je rabi Isus iz ovog predvorja bičem izagnao trgovce. — — A danas i ja činim iz hrama oca njegova kuću trgovačku...

Juda: Što želiš?

Marija: Došla sam, da se pogađam s tobom.

Juda: Za što?

Marija: Za život rabijev.

Juda: Što mi nuđaš?

Marija: *(uvjerena, da će Juda prihvatiti)* Sebe.

Juda: *(se prvi puta okrene k njoj. Tužno)* Marija Magdalena — zašto si i drugom svom vjereniku nevjerna?

Marija: *(zapanjena)* Ti ne primaš ucjenu?

Juda: Ne. Rabi mora umrijeti. — Ima stvari, koje su veće od nas... Sad je prekasno.

Marija: *(je izgubila svoj mir)* Zar je tvoja ljubav bila laž, Juda?

Juda: Možda. Ne znam više. Sad je mrtva.

Marija: *(se užasne)* Mrtva? *(On kimne glavom. Ona je ubijena. Traži riječi. I stane se nuđati ko djevojka u lupanaru. Slatkoća njenih riječi guši se gorčinom njena straha)* Ne — ne, Juda... Ti si me ljubio... Ljubio si me ljubavlju, koja ne umire preko noći.. Ti me ljubiš još i danas... Ta pogledaj me!.. Pogledaj šumu moje vatrene kose, takni moje obraze usnama i osjetit ćeš mekoću mjesečeva svijetla nad gorom maslinskom... *(Juda se zgrozi)*.. Bit ću tvoja, ako spasiš rabija... Dođi — evo ti koraljnih usana judejske ljepotice, o kojoj u Rimu sanjaju! Evo ti tijela toliko željene žene... Al spasi rabija! *(Kad opaža, da Juda ne reagira, sve više zapada u strah)*.. Juda, ti znaš, da sam lijepa... No ti još ne znaš ljepotu moju ispod ove haljine... Hoćeš li, da je razderem sa sebe.. Hoćeš li?... Učinit ću to za njega... Gledaj! *(I sad stoji ona pred njim u divnoj nagosti.)*

Juda: (je gleda. Tužno) Prekasno je, Marija...

Marija: Juda — gle, svu tu divotu nuđam ti ja za jednu jedinu riječ. Spasi ga, i ja ga ne ću više ni pogledati... Reći ću mu, da ode u Galileju — daleko od nas.. Bit ću ti ženom...

Juda: *(ide posve k njoj. Zlorado)* Tvoj je rabi prorok slatke laži. A rabi Juda — ja — ja sam Mesija užasno oštrovidnih očiju istine. Preuzetnim onim izdajničkim cjelovom razderao sam tajanstvenu koprenu pred rabijevom slikom... I sad ćemo vidjeti, je li on bog ili čovjek... I ja, i ti... I sav narod izraelski vidjet će istinu...

Marija: Ja ne ću da gledam istinu. Ona je ružna.

Juda: *(gorkim smješkom)* Kao i ja, Marija...

Marija: Ne znam. Ali ja ne ću da je vidim... *(klekne pred njim)* Ni ti je nemoj gledati, Juda! Nemoj! — Pogledaj radije mene!.. Ja sam ljepša od istine. Ljepša!

Juda: Tako je Nečastivi klečao pred Isusom, kad ga je zaklinjao, da skrene s trnovitog puta, kojim je pošao. Možda je i on bio istog obličja kao i ti. Ljepši od istine... Al mi smo Mesije žilavi, Marija. I zato ti i ja velim: Ostavi me, sotono! *(Marija prigne glavu.)*... Bila si onu noć na gori maslinskoj?

Marija: Bila sam — bila — uz njeg...

Juda: Vidjela si, kako sam ga poljubio?

Marija: Vidjela sam. I bila sam ljubomorna na tvoje usne.

Juda: *(Je šuteć gleda... Onda veli)* Jadnice ...*(i hoće da pođe napolje. Al zastane. Čuje se prigušen žamor naroda. Krista vode na Golgotu. U pozadini, kroz otvorene široke dveri, vidi se pojava mučenog. Teškim koracima stupa Spasitelj pod bremenom križa. Oko njeg vojnici i narod. Ali sve je tiho.. Pred samim dverima sruši se jadnik mučenik pod križem. Juda zuri u njeg i čini mu se, da ga opet proganjaju vizije. — — Vojnici sile dalje. Svjetina počne mrmljati. Čuju se prigušeni povici protiv Rima.)*

Joram: Vojnici Rima — nemate li srca za onog, koji naučava, da su svi ljudi braća?

Rahab: A vi, Židovi, koji ste toliko puta ušli u taj hram, da molite od Jehove Mesiju — zar ni vi nemate srca za njega?

Joram: Ne mičete se, Židovi?... O gori ste od Rimljana...

Geheniel: *(se pokazao izvana na dverima. Okrenut je prema povorci i viče)* Zar ne će nitko da pomogne mučeniku?

Marija: *(unutra skoči sa zemlje i hoće, da potrči napolje)* Rabi — rabi — ja sam tu!... Ja! — — Ja ću ti pomoći! Ja, Marija Magdalena... *(U to se dogodi čudno divan prizor. Isus okrene napolju svoje izmučeno lice prema predvorju i — nasmiješi se Mariji. Juda bolno zaurla od tog smiješka, a ona se digne ko u snoviđenju i ide napolje preko stuba šapćući)* Vjereniče nebeski... smiješak... tvoj... *(Al ko mahnita zvijer skoči)*

Juda *(pred nju)* Ne, ne ćeš!.. *(Geheniel se pred vratima nasmiješi i nestane.)*

Marija: Pusti me!

Juda: Ne mogu. Ne smijem...

Marija: *(se stane divlje otimati)* Pusti me — huljo! Pregrist ću ti žile na ruci! Pusti me! *(Sve uzalud.)*

Juda: *(je drži gvozdenom šakom i zuri u Krista)* Ne! *(Joram, Rahab i Kadmiel priskočili su vani Kristu u pomoć. Digli su njega i križ. I na surovu zapovijed rimskih vojnika kreće povorka dalje, dok se nadesno ne izgubi...)*

Marija: *(Iza duge šutnje digne glavu i gleda Judu ko paklensko čudo)* Juda — shvaćaš li ti grozotu svog zločina?.. Sad, kad si ga vidio na posljednjem putu?... On je sin božji...

Juda: *(očajnim fanatizmom. Tiho)* Vidjet ćemo.

Marija: On je sin božji. — — Znaš li ti, što radiš, čovječe?

Juda: *(mrko)* Ja sam pun mudrosti. Kao i onaj pod križem... Pa ipak, Marija, ja nisam toliko bezbožan, da ne bi shvatio grozotu svog djela.. Moralo je tako doći... Vijek ludila, koji se uvijek u svijetu obnavlja, stvorio je sebi strahovit spomenik u meni!... Znaj, moj je zločin veličajniji od njegove mučeničke smrti!... On umire. Umire i ništa više. A ja — ja ubijam. To je teže. *(Ide do izlaza. Tu se okrene.)* Marija, teret, koji leži na mojoj duši, teži je od drvenog križa. Muke, koje ja podnosim, bolnije su od trnove krune... Jer ja sam sam... Ja samo svoje izdajstvo vidim i nikog više... Jesi li vidjela, kako su oni, pa i najsuroviji, njega samilosno gledali?... A tko je uz mene? Uz čovjeka?.. Imao sam njega i tebe... i izgubio sam vas oboje. — — — Svejedno. — — — Svršit ću i ja svoj put. Na Golgoti... *(Ode pognute glave... Stanka...)*

Marija: *(je ostala ležati uz vratnice. Najednom potmulo vrisne i okrene glavu u predvorje. Metne ruku na uho i sluša. Onda kao da ponavlja nečije riječi.)* Šta? Marija — sad dolazi najužasniji čas tvog života. Ne ćeš se više slobodno opajati čuvstvom. U tebi će se roditi misao. — — — Tko to govori? Ja sama? — Misao...?... Kakav čas? — Šta se to događa sa mnom? To je čudno i bolesno, da sama sa sobom govorim riječi, koje ne razumijem... »Dolazi najužasniji čas mog života.« *(Naglo)* Njegova smrt?! — — Ne, još gore?... Da, ja to osjećam... Tko me to gleda? — — Da, to je Judin zadnji pogled, koji je u čudnom smiješku trpljenja nalikovao rabijevom pod križem... Zar se tu sastaje bog i čovjek?... Gle, lice se pred mojim isplakanim očima prevraća u vatru. Bus u plamenu.. Iz tog ognja liže tisuću jezika i svaki viče isto: Ti si ga ubila!... Šta? — — To je laž!! Prokleta i gadna laž... Juda ga je ubio. Juda ga je izručio krvnicima! Juda! Prokleti moj vjerenik i izdajnički apostol... I opet mi jezici buncaju riječ — misao! Šta hoće ona?... »Zašto ga je ubio?...« Ja ne znam... Ili ipak. Izdao ga je zato, jer sam ga ostavila. Jer — — *(Sad joj se otkrije veza užasnih događaja i lanac misli, koje su po njenom mnijenju Judu nagnale na djelo.)* Kako? — Cjelov Judin dirnuo je izdajnički rabijeve usne samo zato, jer nije smio dirnuti moje?... *(Vrisak.)* Jao — ja sam prokleta! Ja sam ga ubila!... O paklena ta misao kakve ponore otkriva preda mnom... Jest, ja sam ga ubila. Od časa, kad sam ga ugledala, počela sam da tešem križ, na koji ga sad razapinju... Sad?! Šta je?... Šta je to sa mnom?... Križ... da, križ... Dva drva unakrst... Zašto?... *(I sad doživljava muku Kristovu u nervnoj ekstazi)* Eto ga! Gotov je križ... Leži na zemlji. Kao da je raširio drvene svoje ruke i zove — zove... Zove svoju žrtvu. Eto, sad pribijaju one duge, bijele i dobre ruke na ispružena krila križa... Stanite ljudi, braćo!... To ga boli! — — Čuj, kako škripe nožne kosti, dok ih dube oštar čavao pod udarcem malja!.. Omaglica me hvata... Dižu križ. Uspravno stoji kao da je izrastao iz zemlje... Grozno — a on se smiješi... Usne su mu suhe i viču za vodom... Zjene zasjenjene... Samo divno, nago tijelo, kog prvi put nakon tolike čežnje za njim vidim u čudesnoj bjelini, još je živo... Jao, kako naglo vene!... Blijedi, kao da se stidi svoje nagosti... Rabi — ne umri, kad si tako lijep... Ne spuštaj glave na rame... Ja to ne ću! — — Uzalud... Glava mu je klonula... Sad prilazi gorostasni rimski vojnik s kopljem u ruci... Diže ga. — Oštrica mu se lijeska na suncu... Ne,

ne, ne!! — — Cilja mu u srce. Zamahnuo je! *(Užasnim jednim vriskom složi se ko lešina na tle i leži bez svijesti . . . Ulaze centurioni.)*

Quirilius: Jest, čuvar je hrama rekao, da će zavjerenici sigurno u hram. Tu ćemo najbolji moći pronaći niti židovske urote.

Julius: Al tu ne možemo ostati. Opazit će nas. Moramo se sakriti.

Quirilius: Kao lupeži?

Julius: Budimo i lupeži za slavu Rima. Vivat Roma! . . .

Quirilius: Pa dobro — sakrit ćemo se iza zastora crkvenog svetišta!

Julius: *(Porugljivo.)* Izvršit će se bar opet jedno proročanstvo o smrti sina božjeg!

Julius: Sve je to nekako neobično, Quirilije. Da on možda ipak nije sin božji?

Quirilius: Ni govora . . . Istraga je pokazala, da je taj rabi sin nekog zanešenjaka iz esejske sekte, kome je — čini mi se — ime Eufanias . . . Po srijedi je nekakva škakljiva pripovijest o vjerskom zanosu i djevici. Onako sasma židovska priča . . . Hajdmo! *(Ulaze nadesno u svetište. Mariju nisu ni opazili, jer je ostala ležati kraj dveri i bila čitavo vrijeme iza centuriona . . . Polako ulazi.)*

Geheniel: *(koji je skriven promatrao Marijino ludilo. Nagne se nad nju.)* Dobro si vidjela, Marija Magdalena . . . *(I opet onaj čudni smiješak, koji tom plavom čovjeku daje masku sotone. Polako.)*

ZAVJESA.

DRAGOJ

Sva radost se boja
Po nebu ko platnu gle proli!
Tko tako znade
U dušu i u srce zaći
Svom snagom ko čarima slatkim,
O tko će ga naći?

Ko velika ploča
Od lazura bljesnu
U more, a tisuću valova malih
Leptira ko palih
U srebru i zlatu i krvi se nađe:
O sv'jeta od predivne građe,
Što pred nami ljesnu!

Mi pođosmo sami uz more
Putanjom nam znanom,
Pred nam je ševa prhnula gore
K nebu ko čežnja,
Još s grane cvrčak se čuo
Pa je usnuo
U pjesmi, što pjevaše suncu:
A grudi su naše
Ko cvjetne čaške
Primale divot tu večernju u se
Ko opoj iz pune
Pružene čaše.

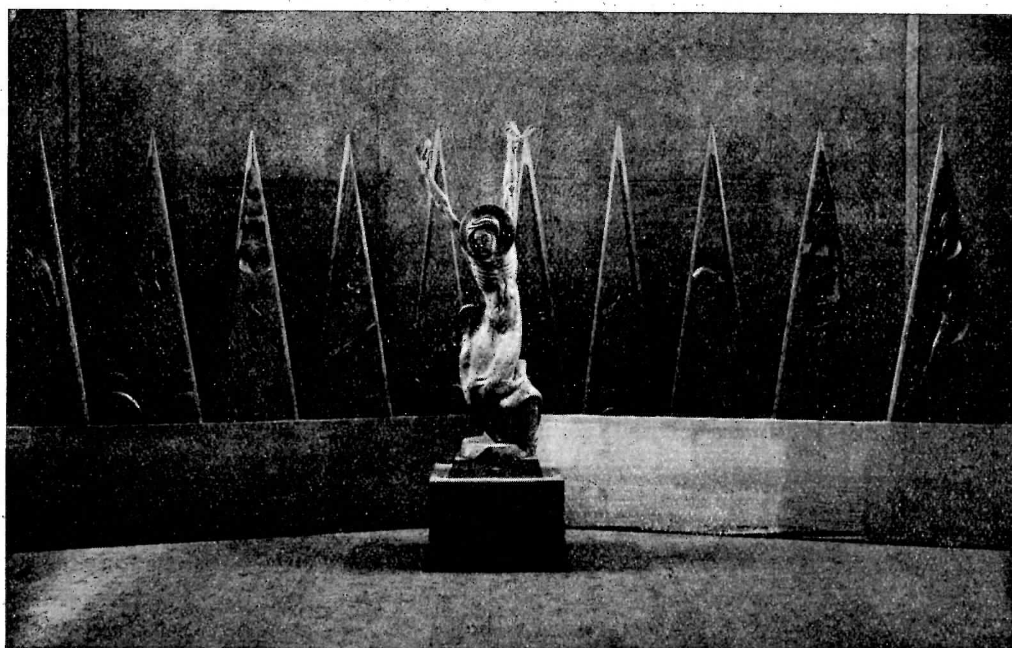
Draga, znam, tad je
U duši ti nešto šaptalo slatko.
Ne, ne vidi svatko,
Što radost je živa,
Te u sto je boja na našoj stazi
Sunce, što slazi
Slika; takova biva
U grudma našim sva raskoš i ljubav:
U kraj taj ubav
Duše se naše
Krenuše, tu radost ih opi
I opite staše.

Ne, jezika smrtnoga nije,
Da čuvstva sva ocrta vrela!
Počne i basa kroz pute
Od cv'jetka do cv'jetka,
Od vira do vira,
I u čudu stane; tad krila
Raskrili mašta i svijetom plovi,
Što otajnost velom ga ovi,
Prst Božji ga dira.

O pustite, tamo
Nek zalijeću duše se dvije!
Trpka putanja
Zbilje ih ne će
Proći, nek prije
Svom snagom podadu se sanji
I slađanoj nadi!

— A bez nje što bili bi ljudi? —
I nebo ima uz gromove svoje
Mliječnu Stazu — i nebo je gradi,
Jer proć će tud ljubljenih dvoje,
Da, kada svane
Bol crna, duša da cvili,
Još jednom da kazati mogu:
Gle tamo smo bili!

2. VIII. 1924. *M. Veršić*

TONE KRALJ: PASSIO (drvo)

O JUGOSLAVENSKOJ MUSLIMANSKOJ ŽENI

Napisao: AHMED MURADBEGOVIĆ.

UGOSLAVENSKI muslimani pripadaju dvjema rasama, i to muslimani Bosne i Hercegovine — slavenskoj, a muslimani Makedonije i Južne Srbije nekom konglomeratu, složenom od mongolsko-turske, arnautske, grčke i slavenske pasmine. Te se razlike ocrtavaju nesamo u tipu, nego naročito u psihi, koja je sasvim oprečna jedna drugoj, iako ih skupa vežu vjerski i socijalni momenti, koliko te momente traži i propisuje sam islam. Ta se razlika osjeća naročito u položaju jugoslavenske muslimanske žene, koja je u slavenskom muslimanskom društvu kudikamo naprednija i samostalnija, nego li je njezina istovjerkinja u Makedoniji.

Ta iskrižana rasa bez svoga naročitog tipa, koja obitava u južnim krajevima Jugoslavije, živi u nekim raskomadanim skupinama, koje svaka za se čine jednu cjelinu, jedan zaseban kulturni i socijalni individualitet, u koliko se o tim svojstvima u ovom slučaju može uopće i govoriti. Nema zajedničkoga jezika. Govori pretežno turski, premda se u jednom velikom dijelu čuje i neko kombinirano slavensko narječje t. zv. makedonski dijalekat, isprepleten turskim, arnautskim i grčkim riječima.

Familijarni, društveni i kulturni je život u tim krajevima na vrlo niskom stepenu i više je zasnovan na običajima, negoli na kakvom prekaljenom i izrađenom sistemu, koji bi mogao dokumentirati makar kakav viši kulturni stepen i makar kakvu višu društvenu svijest.

Familijarni život zasnovan doduše na principima islamske nauke prilično se udaljio svojim primitiviznom, svojom malom etičkom podlogom od tih principa izrabljujući liberalizam islama i one izvjesne povlastice, kao poligamiju, brakorazvodnu slobodu i t. d. koje u dodirivanju ekstremiteta mogu da pogodoju kako najširokogrudnijoj i najslobodoumnijoj civilizaciji tako isto i najgrubljem barbarizmu do brutalnosti i do nemorala. Žena je namještaj u kući, stvar, koja se može čak i prodati, ako je to gospodareva volja. O kakvim pravima, o kakvom ljudskom pozivu, o materinstvu, o čovještvu te žene nema ni govora. Ona ima samo jednu jedinu dužnost, da robuje gospodaru i da udovoljava njegovim prljavim instinktima, koji često puta nisu ni životinjski, nego upravo — zvjerski. Tu čovjek, koji živi u toj ženi, treba da zamre, treba se odreći samoga sebe, svoje duše, svojih najuzvišenijih poziva, svoga ljudskoga — ja, koje jedino zapravo znači život i ljubav za samoodržanjem u svijetu. Ta žena, kad se udaje, naliči, u obrnutom slijedu događaja, na onu divljakinju, koja mora poslije smrti svoga muža — na lomaču, jer njezina egzistencija bez njegove nema nikakve vrijednosti, jer je ona samo za njega stvorena, pa kad njega nema, ne smije više ni nje da bude. To je u zako-

nima divljaka, koji su u ponešto blažoj i utješljivijoj formi postali i zakonima ovih krivih izopačenih sljedbenika islama. Ovakove sudbine nije proživjela ni jedna zapadna žena, u ne znam koje mračnjačko vrijeme, pa makar koliko bila revoltirana svojim stanjem i svojim inferiornim socijalnim položajem. I ta je sudbina u toliko gora, što je u toj ženi utučen svaki otpor, utučena svijest, utučeno ljudsko dostojanstvo. Ona trpi i živi, vjeruje u sudbinu i misli, da tako mora da bude i da drukčije ne bi moglo ni u kojem slučaju biti i da je to samo po sebi razumljivo, kao što je razumljivo i to, da sunce sja, da kiša pada i da se vrapci na krovu — svađaju...

Njezin je mozak tako skučen i njezin duh toliko sputan, da bi ona svaku revoltu protiv tako nečovječnog i bezdušnog stanja same sebe, smatrala bogohulstvom, pokvarenošću i vlastitom — sramotom. Njezino stanje naliči na život kukca u čahuri, koja je zlom sudbinom pala u močvarno tlo, i makar sunce sja i budi se proljeće, ona nije kadra da se prokine, da izađe sama iz sebe i da poleti u prostor, u slobodu, u svjetlost...

Poslije takovog familijarnog života, koji mora biti prvom oznakom i najprimitivnije civilizacije, nije potrebno ni govoriti o društvenom i kulturnom životu toga rastrovanog, rastrganog i ispremiješanog elementa. Dovoljno je spomenuti, da je u tim krajevima hajdučija, razbojništvo, pljačka, krvna osveta i t. d. i t. d. razvijena do tolikog stepena, da ugrožava ne samo život i imutak tamošnjih stanovnika, nego često puta i samu državu. Istina to ne rade samo muslimani u onim krajevima, nego je čitava pokrajina preplavljena tom divljom antikulturnom i antisocijalnom psihozom, koja ima u sebi i jednu političku pozadinu sa strane jedne slavenske susjedne države, kojoj ovako nemoguće stanje prilično konvenira. Tu je na djelu i jedna druga osebina ovoga elementa, koja se ispoljuje baš u toj gore spomenutoj rascjepkanosti, raznovrsnosti plemena i rasnoj konglomeraciji, koja ne će moći još za dugo vremena sačinjavati kakovo jedinstvenije tijelo, koje bi moglo postati uvjetom smirenja, rada, harmonije i kulture.

Naprotiv Muslimani Bosne i Hercegovine, koji pripadaju isključivo slavenskoj rasi, sačinjavali su odvajkada svoje zasebno kulturno, političko i socijalno tijelo, svoju isključivo slavensku zajednicu, koja opstoji još tamo od bogumilstva i Kulina bana kroz čitavih sedamstotina godina, koliko to historija i narodna tradicija — pamti. I to posebno tijelo živi u potpunoj izolaciji kroz cijeli taj svoj historijski vijek i ono je u toj izolaciji izgradilo svoju narodnu kulturu i sačuvalo svoju slavensku psihu i slavenski karakter od svakog tuđinskog uticaja. Nakon islamizacije taj se elemenat duhovno orijentirao prema Istoku, prema islamsko-arapsko-turskoj kulturi isto onako, kao što su se njegovi suplemenici Srbi orijentirali prema rusko-bizantijskoj, a Hrvati prema latinsko-germanskoj kulturi. Ali svi su ti dijelovi jugoslavenskoga naroda zadržali svoj rasni i nacionalni karakter, svoje običaje, svoje tradicije, očuvali svoje čisto slavensko porijeklo u njegovom primarnom, čistom i elementarnom obliku. Te razne duhovne orijentacije stvorile su samo raznolike utjecaje na jugoslavensku kulturu, a ti su raznoliki utjecaji isto što i sretno križanje rasa, koja stvara jednu novu, plemenitiju i savršeniju vrstu. One nipošto nisu iskrivile ono zajedničko, primarno, onaj elemenat, iz koga su zamijesiti svi dijelovi i sve čestice jugoslavenskoga naroda. One su samo njegovu kulturu učinile složenijom, opsežnijom i općenitijom.

Naravno da se u takim prilikama mogao bolje usavršiti i familijarni i socijalni i kulturni život, nego li tamo, gdje nije nikad mogla opstojati nikakva duhovna ni društvena zajednica. Tako isto i slavenska muslimanka živi u mnogo povoljnijim prilikama od svoje istovjerkinje u Makedoniji. To je plod šireg i slobodoumnijeg slavenskoga duha, uzvišenijeg i čovjekoljubivijeg karaktera, koji je familijarne i moralne principe postavio na zakone duše i na zakone zdravih neiskvarenih instinkata, koje može imati samo ovako sačuvana i nepomućena rasa, kao što je ova, koja je sve svoje vjerske i svjetske obrede postavila na bazu higijene i stvorila kult zdravlja, snage i moći. A te vrijednosti, koje su iznikle iz rase, iz prirode, jače su i potentnije od svake prekaljene i pročišćene civilizacije.

Jugoslavenski su muslimani učinili jezgrom svoje vjere ono, što je najviše pogodovalo njihovoj slavenštini, čovječnosti i čovjekoljubivosti. Oni su istina zatvorili svoje žene, svoje sestre i kćeri u harem, obukli su im nošnju, koja će im i vani u životu sačuvati tu haremsku formu, ali oni to nisu učinili iz sebičnosti, ka ošto to ni sam islamski običaj nije htio da učini, nego zato, da uzdignu kult familijarnog života do najviše etičke i moralne tačke i da u jednom barbarskom vremenu, koje je na Balkanu vladalo sve do nedavnih dana zaštite svoj ideal od sviju nepodopština, koje sa sobom nose turbulentne prilike i ratničke najezde sa sviju strana.

Ali u slavenskom muslimanskom haremu nije se mogla razviti poligamija, koja je baš u čitavom islamskom svijetu unazad šest stotina godina, otkako islamska nauka stoji na jednoj mrtvoj točci, zauzela takve dimenzije, da je ubila ugled ne samo islamskim narodima, nego i samome islamu. Više-

ženstvo i hareme u tome smislu imali su samo tuđinci, turski namjesnici, paše i veziri, od kojih su se na svakome koraku klonuli slavenski muslimani, što više s njima se krvarili i klali, samo da očuvaju svoj rasni i narodni individualitet. Slavenska je muslimanka uživala potpunu zaštitu sa strane muškarca, za njezinu su se čast, za najmanju povredu te časti, žrtvovali životi, kao ništa. I baš taj osjećaj žrtvovanja za čast muslimanske žene je razvijen do tolikog stepena, da je on prenesen ne samo na rođenu krv ili na krv svoga susjeda, odnosno sugrađanima, nego općenito na svaku muslimansku ženu, na sam princip, koji brani njezinu čistoću, moral i etiku. A to je opet dokazom, u kakvim se osebinama razvila civilizacija slavenskoga muslimana.

Posve je logično, da je u takvim prilikama i muslimanska žena imala veću samostalnost, u kojoj je do maksimuma mogla da razvije sve svoje ženske vrline, svoje materinstvo svoje ženstvo i svoje žensko ljudstvo. Unutar familije bila je ta žena faktotum, apsolutni gospodar. Njoj je povjereno uzgajanje djece, kućna ekonomija, dostojanstvo familije, koje je ona čuvala i podizala isključivo svojim vrlinama i svojim društvenim i ljudskim kvalitetama. Muž je bio radnik ili borac, on se brinuo za materijalni i ekonomski napredak svoje familije, a sve drugo je ostalo na ženi. A ta je žena bila ne samo stup svoje familije, nego i važan faktor opće narodne kulture. Sve one vrline, osebine i prednosti, koje ima član toga društva, sve su to njezine zasluge i njezino sjeme. Ona je usadila u duše muslimanskoga svijeta poštenje, pravednost, čovječnost, samilost, istinoljubivost, iskrenost i toliko izrazito ženskih vrlina, koje se na prvi pogled raspoznaju kod svakoga slavenskog muslimana. Osim toga ona je stvorila i svoju zasebnu žensku kulturu, svoju poeziju, koja se ljepotom i čistoćom ističe nad čitavom narodnom poezijom cjelokupnoga jugoslavenskoga naroda.

Ali u svemu tomu ima jedan velik i sudbonosan nedostatak, ako to društvo i tu ženu promatramo sa stajališta savremene i opće ljudske kulture i civilizacije. Sve te vrline i taj moral i ti etički principi i ta samorodna interesantna muška i ženska kultura, sve je to ograđeno u neke male i nepristupačne granice, koje su u historiji imale toliko zasluga, da su očuvali svoj narodni i rasni karakter, ali danas gube svoju vrijednost i svoje pravo značenje. Danas kad se sve male, uske i ograđene socijalne i kulturne forme razgrađuju, proširuju i poprimaju veće konture, opsežnije dimenzije, danas to društvo stoji na istim onim principima, na kojima je stajalo i prije nekoliko stotina godina, i ne miče se ni koraka dalje. A taj zastoj kao da ima nešto zajedničko sa samom islamskom naukom, koja se u svoje vrijeme podigla do neslućenih visina, a danas se ukrutila na jednom mjestu kao mrtvac. Dok su druge vjerske nauke proživjele toliko razvojnih faza, dotle je sam islam skoro kroz šest stotina godina mirno počivao i služio turskoj militarističkoj ekspanzivnoj snazi, da se razvije do apsurdnih i neprirodnih granica. Ono duhovno, ono opće ljudsko, što sačinjava jezgru svijú velikih vjera, to je ostalo u njemu zapečaćeno i nije se razvijalo tamo od propasti arapske kulture u kojoj je i islamska nauka našla već pripređen grob. Tako su i islamski narodi, u koliko nisu tih kvaliteta imali u svom rasnom elementu, ostali izvan svake veće kulturne premoći, koja bi u svakom vremenu i u svakom položaju odgovarala svima duhovnim i društvenim potrebama.

Pa tako je i s jugoslavenskim muslimanima, koji u današnje vrijeme nijesu vrsni da i na kakav način orijentiraju svoje kulturne i socijalne tekovine prema novom vremenu i novim potrebama. Što više oni se svom svojom primarnom i elementarnom sviješću bore protiv tražbina današnjega vremena i čuvaju svoj mali beznačajni okvir, svoju izolovanu izvanljudsku formu na štetu one velike opće forme, u kojoj bi mogli razviti sve svoje sposobnosti, svoje osebine i svoj individualitet do bezgraničnih sveljudskih okvira. Njihova je žena i danas zatvorena u četiri kućna zida i posve izgubljena za javni život i javno društveno i kulturno djelovanje bez čega je svaka ljudska individua osuđena na osiromašenje i na moralno i materijalno propadanje. I premda taj zatvor nije u tako strogim granicama, kao što je bio u prošlim vremenima, on ipak sputava svaku produktivnost i svaku javnu zaradu muslimanske žene, bez koje u današnje vrijeme ne može egzistirati nijedan stalež, a kamo li građanski i težački.

Kakve sve posljedice može imati takav način života, to može da pojmi svaki familijaran čovjek, a osim toga jasan primjer nam za to pruža baš sav taj muslimanski jugoslavenski elemenat. On je danas, poslije agrarne reforme, potpunoma osiromašio. Stegnut u svoje male društvene granice, u kojima je čitava jedna njegova strana spriječena od svake zarade, on se ne može da krene, ne može da uzdrži ravnotežu, nego pada sve dublje i dublje u siromaštinu, u kojoj je spremljen grob svakoj vrlini i svakome moralu . . .

Ali već se mobilizira jedna nova snaga, nova generacija, koja iz dana u dan raste, i koja će jednoga dana bez ikakvih obzira, bez ikakvog senti-

mentaliteta raskinuti s tim strašnim smrtonosnim tradicijama i osloboditi i duh i tijelo muslimanskog građanina i muslimanskog seljaka i povesti ga ravno evropskoj civilizaciji čovječanstva i kulture. Kod te generacije ima jedna karakteristična, čisto orijentalna crta koja je nekada u nekoliko godina preobrazila čitav japanski narod, a danas turski, a ta crta goni naglom upravo ekstremnom napretku, koji je glavna značajka kod sviju zdravih i sačuvanih naroda.

U toj crti i u toj značajki moderne muslimanske generacije leži čitava budućnost jugoslavenskog muslimanskog elementa i jugoslavenske muslimanske žene.

ONOJ, KOJA DOLAZI

Ti si unijela radost u sveti gaj. Sve krošnje i cvjetovi, koji čekahu svijetlu zraku sunčanu, sad su obasjani radošću Tvojom. Radosni pogledi Tvoji leprše svetim gajem i trepću u božanskoj harmoniji kao žice nevidljive harfe· Tvoji svijetli pogledi pjevaju gajem i tumaraju pod hvojama maslina. Ti si malo sunce radosti!

Zašto si pomutila tišinu svetoga gaja?

Ti neznana i dobra prišla si na sveto tlo, Tvoje noge pokročile su njivama mojim. Ti si smiješkom u očima, a radošću u srcu raspjevala rasplakane ptice i cvijeće, Ti neznana i dobra stupila si kao kraljica u moju svetu livadu tuge i pred bijelu kućicu žalosti.

Uniđi!

Pred pragom prostro sam sve ćilime izatkane radošću i tugom, veseljem i žalošću, pred vratima prosuo sam sve svoje mirisno cvijeće i zapalio zublju mira i prijateljstva.

Uniđi!

Na stolu mojem mirišu dunje ljubavi i djetinjstva. Kućica je moja prazna i čeka, dok navre u nju mirisna plima s pjesmama i cvrkutom Tvoje suite. Oko kuće cvate cvijeće, a loze vijonoge ovijaju stupove doksata. Kućica stoji sama u svetom gaju i gleda radosnim prozorčićima u šareni svijet. Vrata i zidove okitio sam najradosnijim mislima, i sva kuća i livada tek je odraz moje radosti tihe, koja kao psalam gori Tebi u slavu. Zapalio sam sve zublje svojih žrtvenika, sakupio sam sve mirise i pjesme s livade svete i zlatnom kadionicom radosti blagosiljam put, kojim ćeš doći...

Tvoji prsti bijeli radost meni nose. Oni su malene tipke, što sviraju radosne melodije. I Tvoje oči pune dobrote nose u svojoj dubini radost Tvoje duše. Ljubim Tvoju dušu radosnu, iskrenu i dobru. Ljubim — — —

— — — Cvijeće se sagiblje, a zeleni putić se savija i smiješi pun ljubica i visibaba mašući svojim šarenim krunama i pozdravljajući Te. Ptice lete s moga ramena na putić i zovu Te nečujno kao i moj šapat:

Dođi!

Davorin M. Robotić

HANS VAN ORELD: PJESME

PRED ODLASKOM.

Kad odem, na svakoj strani
u sobi, pred vratima
svuda
prosut će se komad mog nemira
radosti i svijetla
i blijede će pružati
ruke.

Zatim će mi postati
sve to
daleko i nepoznato:
staro pokućstvo, prozori,
hodnici, kuće i svijeće
pred odlaskom.

ONA.

Prijatelji, nje nema...
A ona je mogla da mi dâ
dušu
izgubljene mladosti.

Uza me je prošla
znam,
jer nedavno je bilo,
a sada hodam neprestano
neumorno
i mislim,
kako bi bilo lijepo,
da zauvijek zaspem s toplim
sjećanjem.

LISTAK

NOVIJA SLOVENSKA UMJETNOST.

Braća Kralj.

Kada je dr. Izidor Cankar na onim svojim duhovitim i gracioznim posjetima upitao Riharda Jakopića, oca modernog slov. slikarstva, o njegovu značenju u slikarstvu kao pjesniku boje, tada mu je taj danas sijedi simpatični starac odgovorio ove riječi tako značajne po čitav kasniji razvoj novije umjetnosti: »Kad sam čitao Markove riječi: Moćniji od mene dolazi za mnom — — — Ja sam vas krstio vodom, on će vas krstiti sv. Duhom; — u duši su mi se porodile misli i čuvstva i ta sam nastojao da izrazim. Pa kako da ih drukčije podam nego bojama? Za Hristom zalazi sunce, i ako sunce prouzrokuje razne efekte svijetla i boje, ja ne mogu ništa zato. Bivstvena je u slici misao — tu se spaja staro i novo doba — i ta me je sama vodila u radu«. (»Obiski«: 58. str.).

Te riječi jasno dokazuju, da se duh novih vremena jako osjeća, da su to momenti, kada nove generacije mladih duša teže za novim stazama i za putovima dosada još skrivenim i nepoznatim. Neki između samih impresionista ostavljaju objektivnost boje i prelaze u subjektivizam i simboliku. Već smo na putu, da uđemo u novu apstraktnu umjetnost, koja teži za izrazom umjetnikove misli, a ne će da bude prosti odraz objektivne naravi. To je vrijeme, kada ta generacija mladih osjeća, da je težište čovjeka u čovjeku samom, a ne u objektivnosti vanjskih momenata.

Sve ono, što se posljednjih godina demonskom nekom snagom svalilo na naša osjećanja, na naša mišljenja, stvorilo je drugi duh u generacijama onih, koji su se tek uputili, duh, koji je težio za nekim neodređenim, novim, neobuhvativim. Ta generacija dinamična u svojoj revolti protiv sve učenosti i uobičajenih formula, letjela je zakrvavljena u grču i boli naprijed. Ne obazirući se na tekovine prošlosti, sumnjajući u vrijednote jučerašnjega, ona je težila za individualnošću, za originalnošću. Ta velika težnja za beskrajno novim, za dosada neizraženim rađala je katkada groteske, ekstravaganse. Njezin je izraz bio iskrivljen nejasan, izrezuckan. I cijeli taj izraz, koji je nastojao u traženjima tih vremena, pa kolikogod on bio možda i eksces, pa kolikogod nas on sjećao Faraonovih dana i freska iz katakomba, nije dokazom umjetnikove impotence, njegove anemije i kašljucave bolećivosti — ne negiram, da i to katkada može da bude! — već je to baš ona karakterna gesta ove epohe, ovih dana.

Cijelo se to raspucano polje opaža još i danas svagdje oko nas. Pa ako je ova mladost svježa i snažna otišla poslije pada i krvi nekud, kuda se po svim pravilima zdravog suđenja nije moglo otići, nije kriva ona; ona je nasuprot snažna, jer je nastupila vedro sa svim svojim zvijezdama i uputila se ciljem, kojemu neminovno mora stići. — A u nas, kao svagdje, postoji još uvijek barikada zasukanih predrasuda, postoji još uvijek onaj dobar burgmester i domaći čovjek, koji se ne može nikako snaći u tom miljeu iskrivljenih, polutamnih, sušićavih tipova, slomljenih, zakrvavljenih venera. On traži još uvijek narav, anatomiju, perspektivu, proporcije, prostor i risanje, i kada to naravski ne uspijeva naći, onda reagira. I taj jaz, koji je nastao nastupom mlađih, postoji još uvijek. On živi u jednima i drugima. Na jednoj strani stoje falange onih, koje tima osuđuju svaku umjetnost, na drugoj mladost, koja čezne za novim izrazom: svježa i buktava.

Nastup i razvoj novije umjetnosti u Sloveniji nastaje paralelno nastupom i razvojem u literaturi. Na jednoj strani stoje prvi obretnici novoga stila i smjera u slikarstvu, to su u prvom redu: braća Kralj, Veno Pilon, Božidar Jakac, pa drugi manje značajni. Na drugoj u literaturi Podbevšek, Miran Jarc, Anton Vodnik i drugi, u muzici Marij Kogoj, pa Škerjanc. Iste prilike, koje su pred dvadeset godina nastajale nastupom impresionizma u umjetnosti, a u literaturi nastupom Cankara i Župančića: onda, kao i sada, mlađi nijesu shvaćeni, oni su napadani i ponižavani, za impresionizma traže priznanja u tuđini, danas se bore i ostaju kod kuće, jer uza sve suprotnosti postoji ipak neki izvjestan smisao, koji je kroz to vrijeme od prvog obreta do danas stvoren.

Mlađi nastupaju snažno: traže apsolutan prekid s impresionizmom, osjećaju se toliko individualnim, da ne trpe nikakove veze sa starijima.

U literaturi tragiku rata, krv i grč posljednjih godina iznosi Podbevšek, dok na suprotnoj strani, kao sveta i tiha rezignacija skrušenja i vjerovanja stoji duboko spiritualna lirika Antona Vodnika. U muzici Kogoj podava osjećaj, čuvstvo, krik na čisto ekspresivan način ili bolje ekspresionističan. Dok nas mekoća L. M. Škerjanca sjeća lirizma s Jakčevih grafika, Jakac stoji u istom razmaku, u kojem stoji prama pjesmama Antona Vodnika. Ista protanjenost osjećaja.

U umjetnosti razvojno dolaze prvi po redu braća Kralj, uz njih Pilon i Jakac. — Nema sumnje, da su Braća Kralj prvi između mladih, koji su revoltirali impresionizmom i našli čisto nove putove, po kojima bi morala da se kreće nova slovenska umjetnost.

Njihov je nastup, osobito starijeg brata Frana, bio u začetku tako jasan, da se moglo opaziti, kako se kontakt sa starijom umjetnošću prekida i novi smjer otkriva.

France Kralj,* kolikogod bio đak Bukovca u Pragu, za neko vrijeme i đak akademije u Beču, ne nosi kao ni njegov brat Tone — koji je učio kod Studesa u Pragu — nikakovih znakova škola. Oni su obojica već tada osjećali, da se može poći i drugim stazama, ne onima, koje im je škola pokazivala. Njihov je nastup (g. 1920.) frapirao, onako frapirao, kao i nastup Pilona Vena. Oni obojica sada žive u Ljubljani: u neprestanom su i žilavom razvoju tako, da se niti sada ne zna, kamo će zakrenuti. Pa i ako su sada momentano u zastoju, to je znak, koji predskazuje nove evolucije.

*) Rodio se prvi god. 1895., drugi god. 1900.

France je upočetku bio od jakog upliva na mlađeg brata, međutim je danas Tone našao svoj potez, koji ga dijeli od brata, iako ta diferenca nije tako duboko, ma kolikogod se to nastojalo dokazivati. Dok je France više simbolist, koji se u posljednje vrijeme bacio na filozofiju i zašao u metafiziku problema, dotle je Tone više vizionaran, pun mistike i religijozne tajanstvenosti, više pjesnik, pun ćuta i topline; mislim u intonaciji boje. Ali uza sve to on zna da češće zađe u racionalizam, koji je bitna značajka starijega brata, i da se s njim u podavanju linije i izraza tako spoji, da ih je teško razlikovati. Njihovu su umjetnost nazvali futurizmom, ali ona to jasno nije. Pogotovo nije to onaj futurizam poznat po Marinettiu. Može da bude ekspresionizam i to u izvjesnim momentima. Jer ako je ekspresionizam umjetnost geste, ekspresivne linije, onda bi obojica bili katkada i previše daleko od ekspresionizma. Nema sumnje, da je ova njihova revolta više plod samonikla talenta i rezultanta jake borbe duha, koji teži da se izrazi. I to individualno izrazi; ne po receptu teorije ili pokreta.

Primjećivali su im uticaje Meštrovića, Hodlera i Klimta, ali to nije opravdano. Kad je riječ o Meštrovićevu uticaju na umjetničko stvaranje braće Kralj, onda je taj uticaj onog značenja, kojeg je Meštrovićevo djelo bilo uopće po čitav razvoj jugoslavenske umjetnosti. Meštrović je rezultanta naših rasnih zahtjeva, koji su se u lirici izrazili već davno u narodnoj poeziji, dok su svoj plastički izraz dobili tek sada genijalno podan u prvoj periodi Meštrovićeva stvaranja. I razumljivo je, da historija naše umjetnosti kod pojave Meštrovića bilježi jedan duboki potez, koji nas je pomaknuo i skoro bacio za toliko unaprijed, tako da su nove generacije jednim sasma prirodnim procesom otišle njegovim stazama: degerirajući njegove vrijednosti ili podavajući ih kroz spektar svoje individualnosti na obrnut i promijenjen način.

Dr. F. Stelé, jedini koji je ovoj najnovijoj struji slovenske najmodernije umjetnosti, podao jasna obilježja i pravih shvaćanja, rekao je u svojoj študiji »S l o v e n s k a m o d e r n a u m j e t n o s t«, o braći Kralj ovo: Umjetnička revolucija u nas usko je spojena s braćom Kralj. Kada su nastupili u Jakopićevu paviljonu, njihovo je odjeljenje navuklo na sebe jaku pozornost i izazvalo živahnu diskusiju pro i kontra, koja još n i t i s a d a nije dovršena... Pitalo se, kakav je njihov odnošaj prema prirodi, da li je ta umjetnost znak zdravlja ili je to kulturna degeneracija?... Međutim umjetnost braće Kralj radi svojeg poleta i snage zauzima važno mjesto u kulturi sadašnjosti. Oni rade hitro i mnogo i pri tome žive. U tome ima mnogo dobra... čini mi se, da na njima, Jakcu i Pilonu počiva razvoj naše umjetnosti«. — Nema sumnje, da je ova umjetnost uspjela da ostvari ono slovensko rasno. Kao primjer dostatno je navesti Francetovu »Seosku svadbu«, pak »Jeh, jeh, zmrznila sem«, »Na Korinju«, i čitavu seriju škica sa sela, a da ne spominjemo ilustracija Lovrenčićeva »Frentarskog Študenta«, gdje je podan pravi onaj slovenski tip u svojoj iskrenosti i naivnosti. Te ilustracije, koje su tada objavljivane po slov. revijama, pobuđivale su osobitu pažnju i simpatije. Poslije toga nastaju simpatične i jednim ishinjenim ukusom izrađene ilustracije Bevkovih pjesama (tri knjige), i jedno od najtipičnijih ilustrativnih djela Kralj Matjaž, gdje je France pokazao svoju umjetničku individualnost i shvatanje u samosvojnoj, originalnoj kaligrafiji, kojom je ispisana cijela zbirka te ilustracije.

France je međutim otišao dalje u svojem slikarstvu i kulturi. Mučen problemima zašao je u simbolizam, u višu sferu, u neku potpuno cjelovitu apstraktnost, oslobađajući se pri tome potpunoma materije i one predmetnosti, koju na svakom koraku nastoji zgnječiti. On postaje duboko religiozan, već u početku u svojoj »M a d o n n i«, gdje je potpunoma skršena materija kamena. To pa ona »M a g d a l e n a«, gdje je izražena sva duboka tragika grijeha, iskušenja i oprosta u onome pogledu, koji nas sjeća Fra Angelieovih anđela. I sada mi je potpunoma jasno, kada mi je France u svojem ateljeu govorio, da je za njega starokršćanska umjetnost uvijek novost, i da u njoj susreće vječno otvoren put novim traženjima. On je protivan svakoj tehničkoj cizeliranosti, ukočenom akademizmu i parfimiranom larpurlartizmu: on u katakombama, u gotici otkriva iskrenost i nenategnutost sebi prirođenu.

A njegov brat Tone u svojoj »Golgoti« ili »Svetome Pavlu« prelazi u vizionarnost gotike, njegova su »R a s p e l a« vječno u takovom raspoloženju. Oni obojica vole Fra Angelica, njegove rajske anđele, koje je opet na svoj način France divno i simpatično prenio na svoju »m a l u p l a s t i k u.« I kad sam ih na svojem pohodu upitao, koji je tome uzrok i odakle im toliko religioznih motiva u njihovoj umjetnosti, France mi je tiho odgovorio:

— »Vanjski povod leži u našoj odgoji. Pak to je nekako opće ljudsko — — — Dolaze časovi, kada čovjek i ne može govoriti nego samo molitvom«; a Tone je nadodao:

— »Svaki je čovjek dijete; u svojoj najdubljoj intimnosti dijete. I najveći umjetnik.«

Danas je France otišao putem potpune mislene simbolike i posljednje njegove f r e s k e u »Akademskom domu« nijesu nego plod jednog mišljenja, jedne filozofske pozadine, koja nije skeptična, jer je kršćanska, koja nije ubitačna, jer nosi u sebi podlogu jake religioznosti. Tu je na freskama, koje je nekakav resume čitavog njegova rada (Stelé) podao simbole: filozofije, umjetnosti, teologije i prava, pa poezije i pedagogije. Zamisao tih simbola tako udara po originalnosti, da dostatno pokazuje njegovu snagu i umjetničko shvaćanje.

Tone je znao katkada otići za stopama bratovim i to je možda oslabilo njegovo mistično — vizionarno raspoloženje, koje ne trpi intelektualizma, prirođenog starijem bratu. Tako je »S t r t o K l a s j e«, kolikogod to bila originalna zamisao, riješena u tragizmu, koji nas sjeća možda i previše literarnog pesimizma, više je neki kompromis mozga i čuvstva. I »G l a d« grč svih težnja, boli i patnje, izraz je jedne mladosti krvave i teške, koja razara i protestuje, i konačno u pobuni i u grižnji umire. I zato je Tone daleko simpatičniji u svojim »Raspelima«, i svojim osnovama za crkvenu umjetnost podaje opet djelo čisto umjetničkog stvaranja. Tako je njegovo najnovije djelo »P a s i o« od dubokog dojma sa svojih deset simbola, koji teku tako krasno po invenciji i poetski podanom izrazu. To je posljednje djelo pokazalo, kako je Tone Kralj na putu da se razvije u slikara jačih pretenzija i snažnije kvalitete. »Passio« je ciklus tako snažnih motiva, koji ovoj epohi slikarstva podavaju još jednu čudniju notu. I mi se nalazimo u momentu, kada ovaj simbolizam, izražen u formama, koje su slomile sve anatomske pravilnosti, postaje sve to češće jedna od karakternih gesta sadanjih umjetničkih zahtjeva i svjedoči nam, da smo u dobi, koja nas po svojim težnjama sjeća El Grecovih dana, pa još prije sredovječnih tipova i lica.

Moderno ispitivanje i čežnja, da se ostvari sredovječna umjetnost, prouzrokovalo je, da slikar uskrisuje ovu težnju nazvanu »barbarskom«, da se uči na početnim izvorima pra-

umjetnosti nekulturnih naroda. Posmatrajući taj razvoj s čisto umjetničkog stajališta on ne pokazuje nazadak već upućivanje k napretku, ovo je prelaz, preko kojeg se moralo bezuvjetno još prije proći, da se dođe i do antike i do renesanse i do svih poznijih umjetničkih struja. Pa ma kolikogod ova umjetnost bila revoltna i puna bunta, ona u svojem nastanku nosi potez one dobe, koju najjače obara i protiv koje se ponajviše buni; i budući će historici umjetnosti i oni bez duha, pa i oni duhoviti, stvoriti onaj dosljednji vez i pronaći, da je ova epoha jedna između tolikih tačaka na tom dugoljastom i šarenom nizu.

Ta već i sami dostatno osjećamo, kako nas je Cézanne naučio da shvaćamo Greca, preko Maneta, došli smo do Tiziana, kubiste su nam i nehotice otkrile Montegnu i Signoreelia, Meštrović znam pokazuje sjaj i snagu velikog stila.

Simbolika mistički izražena u cijeloj umjetnosti braće Kralj, pa velika težnja arhitekta Plečnika, da se u arhitekturi ubije potpuni utilitarizam baziran na čisto materijalističkoj podlozi, a za uskrisenje duha i idealnoga, koje ne smije ograničavati proračun trgovačkih poduzeća; jasno pokazuje kako predstavnici novih vremena odabiru putove i staze, koje nas tješe — — —

Ovdje u ovoj zemlji, gdje je »religija jedna duševna potreba« (K. Strajnić) osjećamo jako tu težnju za ostvarenjem jedne religiozno-mističke struje u umjetnosti.

I slučaj braće Kralj prvi je i najrječitiji umjetnički fakt tih zahtjeva!

Ljubljana. **Bogdan Radica.**

DVIJE KNJIGE PJESAMA.

Žarko Vasiljević: Šaputanja.

Očito mlad pjesnik Žarko Vasiljević još uvijek živi s onu stranu materije u onoj izvjesnoj plinovitoj atmosferi, u kojoj se javlja svaki izrazitiji talenat, koji još nije pronašao svoj stalan, ukrućen pjesnički izraz ni svoju izrazitu dovršenu formu, koja pod konac prelazi u smirenje u maniru, ali ne u lošem smislu ove riječi. Pozitivna strana njegove poezije i jasan dokumenat njegova talenta leži u dosljedno provedenoj liniji te plinovite i irealne poezije s onu stranu stvarnosti, u intezivitetu spirutalnog preživljavanja sviju osjećajnih edemenata, koji su zapravo jedini pravi i zakoniti materijal čiste poezije i na koncu u kratkom efektnom slobodnom stihu, koji zvuči čisto i plemenito, kao da je od metala. Kao ilustracija njegove poezije neka posluži ovo nekoliko citata:

Samo je ono java,
Što na dnu mojih zaklopljenih zena
Kleči pred dušom mojom
Kao pred Hristom Magdalena.
A ostalo je tek oblik, potez ili fraza...

Stihovi su traženi i pronađeni pretežno u intelektualnoj strani Vasiljevićeva pjesničkog bića, ali baš ta karakteristika dokazuje, da je on još uvijek u traženju, u formiranju, a kod toga psihološkog procesa svakoga umjetnika surađuje ponajviše njegov intelekat, mozak i duh, a manje intuicija i pjesnički instinkt, koji su kod svakog mladog pjesnika još uvijek nepoznati materijal, koga treba istraživati ispitivati i otkrivati. A da gosp. Vasiljević ima talenta, to samo dokazuje njegova pjesma na strani 35.

Ja ne znam, šta je sve skriveno u meni.
Ali kad noć, nebo i ja
stojimo zaneseni
i gledamo jedno drugo
i dugo, dugo
slušamo pjesmu svemirskih litija, —
meni se čini
da smo u tom večnom svečanom skladu
i noć, i nebo, i ja
jedno isto;
i da se iz nas večno mladi
rađaju mirijadi
svetova,
ljudi, dece, žena,
sa čežnjama dalekim i pjesmama.

I tako noć, nebo i ja
stojimo zaneseni
u skladu svemirskih litija.

To je već sređenija, punija i zaokruženija pjesma. Mogla bi poslužiti kao tip i kao model, iz koga će se kasnije razviti konačni i smireni pjesnik Žarko Vasiljević.

Hamza Humo: Grad rima i ritmova. (Pjesme)

Ima nešto u poeziji bosanskih pjesnika, što struji iz tajne samoga jezika, iz misterije, koja počiva u značenju riječi, u zvuku, u položaju njihovu i u onom skupnom zajedničkom značenju, koje daju sve te vrijednosti zbijene u jedan grč i u jednu točku. Kod njih je verbalistika razvijena do glavnog umjetničkog elementa, koji je često puta u njihovoj poeziji i jedina pozitivna vrijednost.

Te oznake jake verbalistike, nestilizovane i neproživljene odaje i poezija Hamze Hume, koja je uza sve to stvarana s očitim poletom, simpatičnom iskrenošću i kristalnom jezičnom ljepotom. Hamza Humo je jedini pjesnik, koga su dali muslimani Bosne i Hercegovine, i o kome će se, bez tendencije moći u našoj literaturi progovoriti koja značajnija riječ. Drugo sve živi još uvijek u predromantičnoj periodi, koju su već davno proživjeli svi dijelovi našega naroda bez razlike vjere i plemena. Potrebno je samo, da g. Humo preraste svoju tradicijama zatrpanu sredinu i da svoje pjesničke i umjetničke ideale upravi tamo prema Evropi, prema višem i savršenijem obliku umjetnosti, s kojim će se moći računati i u ostalim sredinama izvan te male skučene muslimanske sredine i čija će vrijednost ostati trajna, ustaljena i nepokolebiva.

Iz njegovih pjesama još uvijek izbija Šantićeva romantika, po koja Šantićeva fraza, ali ne i ljepota Šantićeve poezije, premda je formom ipak nadmašio svoj uzor. To ne znači ni minus ni plus, nego jedino konstataciju, da g. Humo još nema svoga ideala ljepote, svojih staloženih umjetničkih principa i svoga konačnog vjerovanja, bez čega se i ne može dati izrađena i dovršena poezija:

Plavi se večer,
Vaskrsavaju svetla
i velik crven mesec
ko krvav čuvar nad našim gradom bdije.

To je forma slobodnog stiha, koja ima mnogo ritmičkih i muzičkih odlika, kakve nisu mogli dati stariji pjesnici vezani rimama i određenim brojem slogova. Ipak je glavno: svega se osloboditi i poći sam za sobom kao za mesijom,

U tome leži tajna velikoga uspjeha, a onoj sredini, u kojoj g Huma živi, potrebno je, kao ni jednoj drugoj, velikih, odlučnih i jakih, koji će donijeti novo slovo iz novog i nepoznatog svijeta, iz svijeta koji nosi u sebi toliko silno nenačeto blago.

A. Muradbegović.

SHAKESPEARE I NAŠA NARODNA PRIPOVIJETKA.

U prvoj svesci »Hrvatske narodne šale« (Zbornik hrvatske šale broj 1.), koju je pred malo vremena izdala »Matica Hrvatska«, urednik te sveske (Josip Pasarić) ispoređuje u posebnom poglavlju poznatu narodnu pripovjetku »Dram jezika« i Shakespearova »Mletačkog trgovca«, pa tu pominje, da ima još jedan tako naočit slučaj čudnovate sličnosti između hrvatske narodne umotvorine i Shakespearea, a to je narodna pjesma »Izgovor«, koja »po osnovnoj misli i razvoju čina, pa i po nekim značajnim izrazima vrlo nalikuje znamenitomu petom prizoru trećega čina Shakespeareove tragedije »Romeo i Julija«.« Ta je pjesma štampana u III. svesci »Narodnih pjesama«, koju je god. 1848. izdao Lavoslav Župan u Zagrebu, a na slačnost je prvi upozorio S. C. Morski u časopisu »Iskri« god. 1885. br. 3. i 4. Vrijedno je napomenuti, da tu istu pjesmu donosi i zbirka »Hrvatskih narodnih pjesama i pripovjedaka iz Bosne«, koju je skupio i izdao na svijet Kamilo Blagajić uZagrebu god. 1886., samo što je pjesma u Blagajićevoj reviji za jednu strofu kraća, pa i u sadržaju pokazuje neke razlike.

Ali nešto drugo hoću još da istaknem. U pomenutoj Blagajićevoj zbirci imade pripovijetka, koja također sadržava romički motiv, što ga je Shakespeare upotrijebio u jednoj svojoj komediji. Pripovijetki je natpis »Bekri Mustafa saruje«, a sadržaj joj je ukratko ovaj: Bekri je Mustafa grdna pijanica, no licem i stasom vrlo nalik na cara. Kad je car jednom htio nepoznat proći carstvom, a da za to vrijeme netko, koji bi mu bio sličan, zasjedne na carsko prijestolje, sluge ne nađoše nikoga doli Bekri Mustafu, koji je pijan hrkao na buništu. Ne bi druge, sluge digoše Mustafu, obukoše u carske haljine i posjedoše na carsku stolicu, a car se obuče u derviša i pođe u svijet. Dašto Mustafa se vrlo začudio, kad se, probudivši se, našao u sjajnoj palači, u varoškom krevetu, a pod njim sluga, paše i veziri — sve mu se klanja sve drhće pred njim. Ali on se brzo snašao. Kad je car, on će i carovati, a to je izvrsno umio: jeo, pio, svetio se svojim dušmanima, mehandžijama i aščijama, koji su ga nekad bacili na ulicu, kad nije imao para — i lagodno spavao na carskom mekom dušeku. Tako je trajalo četrdeset dana. Nakon toga vremena vrati se car kući. Mustafa je opet pjan ležao i spavao. A sluge ga obuku u njegove stare haljine i odnesu na isto njegovo bunište. — Da se oslika iznenađenje Mustafino, kad se opet našao onako odrpan i ubog, to je narodni pripovjedač prepustio fantaziji svojih slušača.

Tko se, čitajući tu pripovijetku, ne sjeća Shakespeareove »Taming of the Shew« (Ukroćene goropadnice)? Evo i u njoj »bekrije«, samo što ima englesko ime: Kristofer Sly; i njega krčmarica tjera iz krčme, jer ne može da plati, što je popio, pa dok leži na podu i spava, dođe Lord s pratnjom, koja ga odnese u dvor i obuče u bogate stajaće haljine. Kad se probudi, svi mu se duboko klanjaju; i sam se Lord prerušio u poslužnika te uvjerava pijanicu da je o n pravi Lord. Najzad mu dovedu glumce, koji pred njim i njegovom tobožnjom ženom (jednim pažom odjevenim u žensko odijelo) prikazuju komediju o Ukroćenoj goropadnici. Ali Shakespeare ne završuje svoje šale. Može se tek nagađati, da se i na staroj engleskoj pozornici, kad se prikazivala ta komedija, epizoda sa Slyjem završila onako otprilike, kako se završava s Mustafom u našoj narodnoj pripovijetki.

San je prilika, da je šala o pijancu, koji se u mamurluku ujedamput nađe veliki gospodin, kao i priča o »Dramu jezika«, i kod Shakespearea i u našoj narodnoj pripovijetki potekla iz zajedničkoga, valjada istočnjačkog, vrela, kako to o »Dramu jezika« raspravlja Pasarić na onom mjestu. Karakteristično je, da su obje pomenute narodne pripovijetke zabilježene »u Bosni, i to u kraju, gdje su muslimani u pretežnoj većini«, pa da obje odavaju »izrazito muslimanski kolorit i posve istočnjačko obilježje«.

Vl. D.

NEŠTO O UGARSKIM HRVATIMA.

(Svršetak).

Dosele smo vidjeli, da su bili jedini književnici kod ugarskih Hrvata svećenici. Oni su bili i prvi učitelji svoga naroda, ali su već u 17. vijeku, još više u 18. vijeku odgojili i mladiće za pučke učitelje, te već dosta rano nalazimo i svjetovnih učitelja ili školnika. Ovi su si najviše zasluga stekli pored svećenika za kulturu onoga naroda i da narod nije napuštao svoga jezika, običaja i svojih starih osobina. Učitelji bili su većinom i javni notari, oni su narodu obavljali sav privatno-pravni posao i tako su došli još u tjesnije veze s narodom. Školnike dotično notare odabirao si je narod sam, on ih je sve do sredine 19. vijeka i sam plaćao, t. j. roditelji su plaćali od svakoga djeteta, koje je školu polazilo, mjesečnu pristojbu od 20 krajcara (cvancigu), a za privatno-pravna pisma ili isprave plaćala je svaka stranka primjerenu nagradu. Lijepa bi zadaća bila, da tkogod pokupi po tamošnjem narodu ovakova privatno-pravna pisma (poput naših listina) i da spasi po koju notarsku knjigu, jer bi iz njih naučili poznavati privatno-pravni život onih Hrvata, a zanimljiva bi bila i za historiju tamošnjeg hrvatskoga jezika.

Živući tako školnici s narodom u najtjesnijem saobraćaju, bili su dionici svih narodnih svečanosti i veselih i žalosnih, te bi za ovakove svečanosti sastavljali prigodne pjesme (jačke). Osobito su na glas izašle njihove pogrebne prigodne pjesme, koje su imale donekle zamijeniti stare pogrebne sentencije, koje su još iz stare domovine amo prenijeli negdanji popovi glagolaši. Ovako su školnici osnovali pored nabožne knjige među ugarskim Hrvatima svjetovnu umjetnu knjigu. Štampati su počeli svoje proizvode istom u 19. vijeku.

U 19. vijeku istakli su se kao književnici:

a) svećenici, i to:

1. o. Petar Kromarić (1747.—1819.) izdao je u Vesprimu 1817. u dva dijela knjigu: »Svetlo pokazanje one nebeske ljubavi i naslade, s kom semogući Bog nas Adamove sine miluje« str. 359 u 8⁰.

2. Ive Žigmund Karner župnik bezonjski u biskupiji đurskoj ostavio je u rukopisu dvije hrvatske knjige: »Nove duhovne jačke« i »Tomaša Kempitanskoga reda sv. Augustina od naslidovanja Kristuševoga na hrvatski jezik prestavil i svojim zemljakom na večnu hasan van dal.«. 1812. Oba se rukopisa čuvaju u nadbiskupskoj biblioteci u Zagrebu.

3. Jožef Ficko rodio se u selu Borićima u željeznoj županiji 1772. Bio je župnikom u Prisiki od 1802. do svoje smrti 28. XI. 1843. Kao hrv. pisac istaknuo se je sa više knjiga, kao: »Hižom zlatom«, molitvenikom, u kojem imade mnogo novih crkvenih pjesama, što ih je sam složio i koje

još i danas tamošnji Hrvati u crkvi pjevaju; — »Marijansko cvetje«, u kojoj knjižici imade opet mnogo njegovih pobožnih pjesama, napisanih na čast i slavu blaženoj djevi Mariji; — »Sveto pismo«, koju knjigu još i danas mnogo čitaju tamošnji Hrvati — i »Razlaganje velikoga katekizmuša« sa uputom obreda crkvenoga tečajem cijele godine. Njegove su knjige doživjele više izdanja i vrlo su dobro poznate među ugarskim Hrvatima.

4. o. Calistus Ambruš, franjevac, rodio se u Bezonji 1783. Postao je g. 1811. vojnim kapelanom i živio neko vrijeme u Milanu u Italiji. Vojni je kapelan bio 22 godine. Zadnje je dane sproveo u Žebezni (Kismartonu), gdje je umro 19. I. 1844. Crkvi i školi u svom rodnom mjestu ostavio je bogatu zadužbinu. Stoga se još i danas njegovo ime ondje sa zahvalnošću spominje. Napisao je hrvatskim jezikom: »Sveti križni put, koga Jezuš Kristuš na veliki petak sv. Križem obložen va šestnajst štacija do briga Kalvarije obvršil« u Sopronu 1844. str. 60. u 8°. Ova je knjiga bila prevedena i na njemački jezik i štampana u Požunu 1895.

5. Šime Meršić rodio se 28. X. 1800. Bio je pandorfski župnik i vicearciđakon. Umro je u Pandrofu 3. XI. 1879. Napisao je »Žitak svecev« u tri djela, dva su štampana, a treći je ostao u rukopisu.

6. Tomo Jordan rodio se u Orosvari 21. XII. 1815. Bio je župnik u Uslopi, a kasnije kanonik u Đuru, gdje je i umro. Na hrvatski je jezik preveo: »Goffine« i »Vivia Perpetua mučenica«. Kao župnik u Uslopi napisao je »Kršćansko-katoličanski nauk ali razlaganje si nediljni i svetačni štenji i evangelji dva deli« 1857. U drugom dijelu imade preko 40 životopisa svetaca. Kao đurski kanonik prevodio je pastirske biskupske poslanice na hrv. jezik za svoje zemljake.

7. Anton Herits rodio se 13. II. 1825. Bio je župnik najprije u Židanu a kasnije po prilici 40 godina u Cindrofu, gdje je bio dva puta izabran narodnim poslanikom u ugarski sabor i umro 1905. G. 1875. izdao je u Beču knjižicu »Međimursko pitanje« a 1877. izdao svoju propovijed, koju je govorio na dan sv. Stjepana kod kapucina u Beču. Mnogo je pisao i u savremene listove.

8. Mate Karal rodio se u Vel. Borištofu 19. IX. 1827. Bio je kapelanom u Pandrofu i Pangorti, a administrator župe u Rasporki. G. 1856. postao je župnikom fileškim, gdje je postao i vicearciđakonom i naslovnim kanonikom, umro je 24. XII. 1911. Istaknuo se svojim »Crticama iz selskoga života«. Napisao je i školsku knjigu za tamošnje Hrvate »Povest ugarska« i mnoge lijepe članke u koledar »Sv. familije« pod imenom »Prijatelj svoga roda i naroda«.

9. Gašpar Glavanić rodio se u Štikaproni 4. I. 1833. Kao svećenik istaknuo se je kao izvrstan govornik. Bio je neko vrijeme profesor na šopronjskoj preparandiji, te priredio više školskih hrvatskih knjiga. Uređivao je više godina »Hrvatski Koledar«, u kom imade više njegovih lijepih članaka i pjesama. Umro je kao vorištanski župnik 14. XII. 1872.

10. Franjo Domnanović rodio se u Menovi 2. IV. 1836. od seljačkih roditelja. Postao je g. 1859. kapelanom u Pandrofu, g. 1863. otavskim župnikom, g. 1879. nadzornikom hrvatskih škola željezanskog polja, g. 1880. vicearciđakonom svetičkoga kotara i župnikom svetičkim, g. 1893. naslovnim đurskim kanonikom, a g. 1897. pravim šopronjskim kanonikom. Priredio je za škole mali i srednji katekizam i preveo Roderovu bibliju, koje su se knjige upotrebljavale preko 40 godina na tamošnjim hrvatskim školama.

11. Lovre Karal rodio se u Vel. Borištofu 29. VIII. 1837., a umro kao đurski kanonik 5. XII. 1901. On je na novo priredio »Srednji katekizmuš za hrvatske selske škole« po novom pravopisu. Njegov novi hrvatski pravopis pribavio mu je mnogo protivnika, ali napokon su ga prihvatili svi kao praktičniji. Njegov je pravopis slavenski, dočim je bio stari madžarski. Zasluga je njegova, što je izašla knjiga »Crikveni jačkar« (Crkvena pjesmarica).

12. Ivan Berlaković rodio se u Vel. Borištofu 29. V. 1838. od seljačkih roditelja. Kapelanom postade g. 1862. u svom rodnom mjestu, odakle pođe za župnika u Koljnov, gdje je postao g. 1879. vicearciđakon. Iz Koljnova pođe za župnika u Trajštof, gdje je umro 23. VII. 1893. Na hrvatski je jezik preveo i izdao: »Evangjelja i sveta štenja na vse nedilje i svetke crikvenoga leta«, a za hrvatske je škole priredio novi prijevod »Male biblije A. Rodera«. Ispjevao je i više crkvenih hrvatskih pjesama i napisao »Povest i raširevanje živih očenašev društva«.

13. Ivan Mušković rodio se u Vel. Borištofu 18. IV. 1848. Bio je župnik u Židanu. Izdao je knjigu: »Lipe pelde Bogu zapretne dice«. Priredio je više knjiga za hrvatske početne seoske škole đurske biskupije, kao: »Početni katekizmuš s prvim naukom iz sv. pisma«, pa »Rimsko-katoličanski mali katekizmuš«. Prema madžarskoj bibliji E. Pokornoga izradio je hrvatsku bibliju »Sveta pripetenja staroga i novoga zakona«. Pisao je mnogo u »Naše Novine« pod imenom »Plet« i u koledar »Sv. familije«. G. 1880. izdao je za hrv. škole svoj «Prirodopis». Osim toga je prevodio biskupske poslanice za hrv. vjernike i stekao si zasluga za hrv. pravopis tamošnjih Hrvata.

b) svetovnjaci, i to:

1. Miho Galović, najstariji školnik, o kom nešto potanje doznajemo. Rodio se je po svoj prilici u Frakanavi, gdje je bio školnikom i javnim notarom. Pripisuje mu se knjižica »Ključ nebeski«. Pored toga ispjevao je mnogo prigodnih pjesama, od kojih se danas neke pjevaju kao narodne.

2. Mate Ginzler rodio se oko g. 1780. Bio je mnogo godina školnik i javni notar u Frakanavi, gdje je zastupao stranke na sudu kao pravi advokat. Imao je dva sina Ivana i Štefa i tri kćeri Rezu, Maricu i Rozu. Umro je u 70 godini života u Frakanavi. Za škole je pisao školske knjige za hrvatsku djecu. Poznat je bio i kao pjesnik prigodnih pjesama, od kojih su najpoznatije »Glej, o grišnik, janje!« »Sveti jaki, zmožni Bog!« i »Šetujmo, o grišniki!« Ovu je posljednju pjesmu ispjevao g. 1848., kad su Frakanavci ubili tri hrvatska vojnika i skoro da nije i sam tom zgodom zaglavio. Spasio ga jedan viši časnik.

3. Štef Ginzler sin Matijin rodio se u Frakanavi oko 1815. Bio je školnik i javni notaor u Vel. Borištofu. Govorio je latinski, hrvatski i madžarski. Istaknuo se je svojim šaljivim pjesmama, kao »Kako se vino s mesom kara«, »Od zeca« itd. Poznata je bila u Borištofu i jedna njegova ciganska pjesma. Iz Borištofa otišao je kao školnik u Židane, gdje se je i oženio. Sedme je godine njegova ondješnjega boravka udarila jaka tuča i potukla cijeli onaj kraj. Narod je držao, da je on učinio tuču, te su ga prognali odanle. Stoga je pošao kao školnik u Nadalj, a konačno u Rastinu, gdje se je podao pijanstvu i umro 1869. O njem postoji i jedna šaljiva pjesma pod naslovom »Jačka od Štefe Ginzlera, nigdašnjega veliko borištovskoga školnika«.

4. Grgo Gusić rodio se 12. III. 1821. u Hrvatskoj Šici. Bio je učiteljem i notarom u raznim mjestima od g. 1843. do svoje smrti 13. IX. 1894. Poznat je kao pjesnik šaljivih i crkvenih pjesama. Od njegovih šaljivih pjesama najpoznatije su: »Od Golubićevoga zeca«, »Od vino ljubećega seljaka«,

»Takljarov«, »Od Ginzlera«, »Od zale žene« i t. d., koje se pjesme i danas rado pjevaju u veselim zgodama. Od njegovih crkvenih pjesama najpoznatije su: »Pred tvojom zmožnostjum stoji«, »Na dvoru Pilatuša«, »Va najvećoj turobnosti«, »Milo zdišem denas«, »Zdravo budi, o kraljica«, »Zmožni neba i zemlje stvoritelj«, »Žuhka je cesta Adamova«, »Premisli o človik« i »Obrni k nam, Jezuš voje lice«.

5. Juro Horvat rodio se na Vedešini 23. III. 1830. Bio je varoški učitelj u Kisegu do svoje smrti 25. VI. 1871. Za tamošnji hrvatski narod izdavao je više godina »Kršćanski katolički kalendar«.

6. Emerik Augustić rodio se 1837. Bio je neko vrijeme stenograf u državnom saboru u Budimpešti i suradnik lista »Magyar Ujság«. Hrvatskim je jezikom napisao »Nauk ugarskoga jezika za početnike«, koja je knjiga izašla u Budimpešti 1876. U Pešti je izdavao neko vrijeme i hrvatske novine »Prijatelj«. Umro je u Pešti 17. VII. 1879.

7. Dometer Sučić rodio se u Vel. Borištofu 21. X. 1839. Bio je nadučitelj i javni notar u Cindrofu. Bio je na glasu kao izvrstan pjevač. Napisao je i sam nekoliko korizmenih pjesama i nadgrobnih pjesama. Umro je 29. IV. 1894.

8. Miho Naković rodio se u Vel. Borištofu 27. IX. 1840., gdje mu je otac bio siromašan tkalac. Najprije je bio podučitelj u Židanu, Frakanavi, Siklosdi i Selegzantu, gdje se uvježbao u orguljanju i klaviranju. Nakon položena učiteljskoga ispita u Šopronu postade učiteljem u Proderstofu, a zatim u Cogerštofu, gdje je bio i javni notar. Ovdje je započeo svoj književni rad. Popravio je stare crkvene pjesme i više novih napisao. Pored toga napisao je ovdje svoj »Prirodopis« i više školskih knjiga. G. 1874. postao je školnikom koljnovskim, gdje je umro 24. IV. 1900. Ovdje je priredio za štampu molitvenik »Duhovni venac« i izdao u Starom gradu zbirku svjetovnih pjesama. Od g. 1891. uređivao je i »Kršćanski kalendar«. Ovdje je radio po osnovi i rukopisu Sedenićevu na »Crkvenom jačkaru« (Crkvenoj pjesmarici). Ova je knjiga izašla u Đuru istom poslije njegove smrti 1901.

U to su se vrijeme istaknuli neki od ugarskih Hrvata i kao naučenjaci svjetskoga glasa (većinom na madžarskom jeziku), kao dr. Jandre Werdenich i dr. Viktorin Strommer, a bilo je i narodnih mecena, kao Jože Horvat (rođen 1840. na Undi).

Među najnovijim hrvatskim književnicima istakli su se ovi:

1. Mate Merčić rodio se u Frakanavi 18. IX. 1850. Bio je kapelanom u Filežu i u Vel. Borištofu, odakle je pošao za župnika u Hrvatsku Kemlju. Svojim madžarskim, njemačkim i francuskim djelima stekao je priznanje i u stranom svijetu. Na hrvatskom je jeziku priredio oko g. 1882. »Malu fiziku«. Mnogo je godina uređivao lijepi hrvatski kalendar »Kalendar sv. familije«, zatim je preveo knjige Tome Kempisa »Od naslidovanja Kristuša«. On je bio prvi urednik jedinoga hrvatskoga lista za čakavske Hrvate »Naše novine«, u koje je sam najviše pisao. Ali on je i vrlo dobar hrvatski pjesnik (lirski, epski i didaktični). Svoje je pjesme izdavao pseudonimom pod imenom »Mate Miloradić«. Među najljepše njegove pjesme spada, koju je ispjevao prigodom smrti fileškoga župnika Matije Karala »Na Fileši zvon se plače«.

2. Martin Borenić rodio se u Cogerštofu 7. XI. 1850. od oca čižmara. Bio je školnik u raznim mjestima. Kao kerteški školnik počeo je literarno djelovati. Priredio je početnicu za hrvatske škole đurske biskupije. Bio je urednik »Kršćanskoga kalendara«, koji je izlazio u Železni. Poslije smrti Ivana Domnanovića preuzeo je uredništvo »Kalendara sv. Antuna Padovanskoga«. U njegovim kalendarima imade više njegovih novela i poučnih članaka. Preveo je i više crkvenih pjesama na hrvatski jezik.

3. Dr. Frane Horvat rodio se u Frakanavi 16. X. 1851. od seljačkih roditelja. Srednje je škole učio u Kisegu i Đuru, a teologiju u Ostrogonu i u Rimu u zavodu »Collegium germanico-hungaricum«. Ovdje je bio zaređen i postao doktorom filozofije i teologije. Bio je kapelanom u Požunu, zatim profesorom njemačkog i latinskog jezika na gimnaziji u Ostrogonu, napokon bio profesorom crkvene povijesti i crkvenoga prava na teologiji, koju je službu vršio 30 godina. G. 1902. imenovan bi ostrogonskim kanonikom i postao ravnateljem ostrogonske teologije, g. 1906. postao je kazarskim opatom. Kao hrvatski književnik pisao je vrlo dobre pjesme svjetovne i crkvene, originalne i prevedene iz madžarskoga, njemačkoga i talijanskoga jezika. Pjesme je svoje štampao po raznim kalendarima i u »Našim novinama«, te ih je tamošnji narod osobito zavolio, neke pjeva kao narodne pjesme.

4. Jože Margitaj rodio se u Čerenčocu u zal. županiji 9. III. 1854. Bio je učiteljem u Selincu i Čakovcu, gdje je postao g. 1890. školskim ravnateljem. Bio je plodan hrv. književnik. Izdao je ove knjige: »Dobre knjige« u N. Kaniži 1885., »Mali katekizmuš« u N. Kaniži 1886., pa »Veliki katekizmuš«, nadalje »Hrvatsku gramatiku za Madžare«, maleni »Hrvatsko-ugarski« i »Ugarsko-hrvatski rečnik« u N. Kaniži 1901. Od g. 1892. izdavao je i uređivao novine »Muraköz-Međumurje« na hrvatskom i madžarskom jeziku i izdavao »Međumurski kolendar«.

5. Frane Ferčak rodio se u Zdolnjoj Pulji 22. VII. 1861. Uređivao je od g. 1892.—1895. »Hižni kalendar«, u koji je malo ne sam sve pisao.

6. File Sedenić rodio se u malom Borištofu 19. VIII. 1862. Bio je učiteljem u madžarskom selu Dugi Presteg. Umro je 1920. Sedenić je jedan od najznamenitijih pjesnika kod ugarskih Hrvata. Izdao je 1902. molitvenik »Srce Jezuševo«, u kojem je mnoge pjesme sam ispjevao i neke uglazbio. G. 1912. izdao je lijepu zbirku svojih pjesama »Jačke« i lijepu knjigu »Naši pisci i književnost«, odakle smo prviput doznali nešto više o kulturnom radu kod ugarskih Hrvata. Pisao je i u zagrebačku Sv. Ceciliju, kao članak »Od crikvenoga jačenja ovdje kod nas na Ugri va šopronjskoj županiji« (Sv. Cecilija 1908. str. 78.) i uglazbio marijansku pjesmicu »Kad me brige pritisnu«. Među posljednje njegove pjesme idu: »Ranjen leži« (kad mu je bio sin u ratu ranjen), »Zač je nimo moje pero?«, »O kad si pomislim na 'ne mlade danke«, »Vse je bilo neg sanja«, »K smrti« i t. d.

7. Jandre Kuzmić rodio se u Menovi 1863. Pomagao je Borenìću uređivati »Kalendar sv. Antona Padovanskoga« i preveo je više nabožnih pjesama u čast blažene djevice Marije.

8. Ivan Domnanović rodio se u Menovi 27. I. 1864. Bio je školnik u Plajgori. On je osnovao »Kalendar sv. Antona Padovanskoga«, u kojem je preveo više lijepih novela i napisao više poučnih članaka. Umro je u Kisegu 9. VIII. 1909.

9. Ive Čuković rodio se 11. V. 1865. Isprva je bio kapelan u Sv. Martinu, kasnije misionar u raznim zemljama, napokon ispovjednik koludrica od Brijega Karmela u Sopron Banffalu. Hrvatskim jezikom je napisao ove knjige: »Kršćansko- katoličko cveće«, molitvenik za djecu; »Jezuš i Marija, zrcala kršćanske mladine«, molitvenik za mladež; »Vsakidanja hrana«, molitvenik za odrasle; »Majaška (svibanjska) pobožnost«, razdijeljena za svaki dan mjeseca svibnja; »Zrcalo društva Marijinske dice«, — »Pobožnost k božanskom srcu Jezuša i k presvetom srcu blažene divice Marije«, — »Posluhni, ča bi ti bilo dobro, i znam potribno«, pouka u sakramentu pokore; »Tovaruštvo marijanskoga pomirenja u Wilteni«, — »Črljeni sveti škapulr«, — »Nedilja«, — pouka

u svetkovanju nedježlje i — III. dio kao dodatak Jordanovu djelu pod naslovom »Žitak svetih«. Pored toga bavio se je mnogo fizikom, te je na neke svoje izume dobio i patent. Mnogo je pisao i u »Kalendar sv. familije« i u »Naše novine«.

10. Lovro Barilić rodio se u Frajštofu 1865. Bio je župnik u Fertöszergéni, zatim spiritual teologa u Đuru. Mnoge su njegove nabožne pjesme štampane u raznim kolendarima i knjigama.

11. Feliks Kapović rodio se na Undi 18. XI. 1878. Bio je kapelan u Vel. Borištofu, a sada je župnik u Siklošdu. Štampao je u Sopronu 1908. knjigu »Katoličan, oko otpri!«, u kojem poučava svoje zemljake u gospodarstvu.

12. Petar Jandrišević rodio se 22. II. 1879., sada je župnik u Stinjaku. Pisao je mnogo u »Naše novine«, većinom gospodarske članke.

13. Dr. Štef Pinezić rodio se u Panjgertu 6. VIII. 1879. Bio je više godina urednik »Naših novina«, u koje je vrlo mnogo sam pisao.

14. Ive Dubrović rodio se u Proderštofu 9. VII. 1882. Bio je učitelj u Cindrofu, a sada je naučitelj u Menovi. Pisao je mnogo u »Kalendar sv. Antona Padovanskoga« i u »Naše novine«. Pisao je novele i poučne gospodarske članke.

15. Andre Prikosović rodio se 10. XI. 1888. Posvetio se svećeničkom zvanju i danas živi u Đuru. Bio je urednik »Naših novina« poslije Dra Štefa Pinezića. Ove su novine prestale izlaziti 1922., a mjesto njih izlaze sada u Beču (V. Bezirk Margaretenplatz 7.) »Hrvatske novine«, glasilo gradišćanskih Hrvata. Za te je novine prevađao razne novele.

16. Ive Blaženić rodio se u Frakanavi 17. VI. 1888. Vrlo je darovi pjesnik. Piše novele i poučne članke.

Veliki svjetski rat potresao je jako i našim Hrvatima u Ugarskoj, Dolnjoj Austriji i Moravskoj, jer su iz toga rata izašli pocijepani. Najviše ih je pripalo republici Austriji, Moravski Hrvati ostali su Čehoslovačkoj republici, a nešto ih je pripalo Ugarskoj republici. Ovako pocijepani teško će se moći održati proti tuđe najezde. Stoga treba da stupimo s njima u što tjesniji saobraćaj, da ih bodrimo i hrabrimo u njihovoj borbi za narodnu egzistenciju.

U novije se vrijeme radi kod njih mnogo na obnovi školskih knjiga. Ima među njima rodoljuba, koji bi htjeli u svoje pučke škole uvesti naše školske knjige ili knjige, u kojima bi bio proveden štokavski dijalekat, dočim se drugi tomu protive. Držim, da ne bi najpovoljnije djelovalo na tamošnji narod, kad bi se u njihove škole prenaglo uvodio štokavski dijalekat. Festina lente. Početnica bi imala ostati čakavska, kako je i dosele bila, kaošto i sve knjige za pučke škole. . U čitanke mogle bi se postepeno uz čakavske pjesme i štiva unositi lakša štokavska štiva i pjesme (osobito Preradovićeve i Šenoine); pravopis bi se mogao što prije provesti, kakovim se mi služimo. Tako bi se tamošnji narod polagano priučavao našim knjigama, pa mu one ne bi bile posve tuđe, kako su mu dosada bile.

Ako bi si ti Hrvati izvojštili koju srednju školu, mogle bi se u nju naše školske knjige uvesti. Budući da nijesu još ni moravski Hrvati za Hrvatstvo propali, valjalo bi i kod njih isto tako raditi. Dosada je bila veza između nas i naših iseljenika vrlo slaba; nastojmo, da bude u buduće jača.

R. Strohal.

JEDAN HRVATSKI MISIJONAR U CALIFORNIJI.

Hrvatski župnik rev. Davorin Krmpotić u Kansas City u Udruženim državama Sjeverne Amerike izdao je lijepu knjigu na engleskom jeziku o životu učenog Isusovca Ferdinanda Konšćaka.*)

Konšćak je u prvoj polovici osamnaestoga vijeka istraživao zaonda divlju Kaliforniju, koja je sada bogata i napredna u sklopu Sjedinjenih država Sjeverne Amerike. On je među prvima istraživačima polagao temelje kulture Kalifornije, te ga tamošnji historičari broje među najslavnije muževe države Kalifornije. Pisac je sastavio to djelo na engleskom jeziku, da i Amerika upozna jednog kulturnog radnika Hrvata, i da Hrvati ne zaborave na muža svoje krvi, koga tuđinci slave i drže na časnom mjestu u svojoj povijesti. Još prije njega je prvi Hrvat Ivan barun Ratkaj od Velikog Tabora krenuo na istraživanja u Sjevernu Ameriku, gdje je među divljim narodima ostavio svoje kosti god. 1680. Sto godina poslije smrti Konšćaka, umro je tamo i treći Hrvat misionar Josip Kundek iz Ivanića koji je također bio u Sjevernoj Americi kao generalni vikar biskupije Vincennes sada Indianopolis, koji je osnovao pet gradova u državi Indiana. Ovima moramo pribrojiti i nesretnog istraživača Mirka Seljana iz Karlovca, koji je također ostavio svoje kosti kao kulturni radnik u peruanskim prašumama.

Knjiga je posvećena prahu velikog istraživača, a predgovor je knjizi napisao John Ward, biskup od Leavenwortha, u kojem hvali rad jezuita misionara Konšćaka te nastojanje rev. Krmpotića, da je to djelo izdao na engleskom jeziku.

Konšćak je rodjen 3. decembra g. 1703. u Varaždinu, gdje je svršio pučke škole i gimnaziju kod tamošnjih isusovaca. Sa šesnaest godina postao je novicijem kod Isusovaca u Trenčinu, gdje je šest godina učio gimnaziju. Kasnije je bio na tri godine premješten u Graz, gdje je učio filozofiju i teologiju. God. 1726. bio je u Zagrebu, gdje je bio članom učiteljskg zbora jezuitskog kolegija uz crkvu sv. Katarine. Kasnije je nastavio humaniora u Budimu, gdje je i izdao knjigu: Nagadia versibus latinis, 1726. Bio je određen za misionara te je krenuo u Cadix, dok nije g. 1730. krenuo u Ameriku. Najprije se iskrcao na Kubi, a poslije je krenuo u Vera Cruz u Mexiko, gdje je bio do g. 1732., odakle je morao u Gornju Kaliforniju. Iz Vera Cruz napisao je o svom putovanju zanimljivo pismo provincialu u Beču, koje je priopćeno u toj knjizi. U misiji San Ignacijo blizu ušća od Rio Colorado radio je do g. 1748, koje godine je bio imenovan generalnim visitatorom od dvadeset tamošnjih misija, te je svojim poglavarima pisao vrlo zanimljive izvještaje o radu i napretku tih misija. Ujedno se počeo baviti i znanstvenim istraživanjem onih krajeva, te je god. 1767. izašla o tome prva brošura u Parizu: Konshak Diairo de Californias. U to vrijeme nastala je buna među urođenicima, te su ubili dva patra misionara, a originalne slike o tome nalaze se u knjizi. G. 1746. bio je Konšćak poslan s jednom misijom u Gornju Kaliforniju u područje rijeke Colorado, o čemu su sačuvane od njega dvije originalne zemljopisne karte, koje su također priopćene u toj knjizi. Petar Konšćak se na svojim putovanjima i misijama mnogo bavio pokrštenjem poganskih Indijanaca, od kojih je pokrstio mnogo i mnogo stotina i priveo ih europejskoj kulturi.

Dvadeset i dvije godine nalazio se pater Konšćak u misiji San Ignacio na ušću rijeke Colorado, odakle je polazio na razna putovanja te znanstvena istraživanja, o čemu je on vodio bilješke, koje su nam se do danas sačuvale. Konšća-

*) Life and Works of the Rev. Ferdinand Konšćak, S. J. 1703—1759 an Ear ly Missionary in California, by Msgr. M. D. Krmpotic. 8° str. 165. s jedanaest originalnih slika i dvije originalne geografske karte Kalifornije.

kove karte su tako točne, da su služile i kasnijim kartografima za sigurnu orijentaciju onih krajeva.

Posebno poglavlje sačinjava opis istraživanja patra Konšćaka oko ušća Colorado, u kojem se opisuje ne samo djelovanje tamošnjih katoličkih misija, nego i zemlja i stanovnici Californije. Priložene su i slike tipova Indijanaca onih krajeva iz onoga doba.

Pater Konšćak je nakon mnogostrukog vjerskog i kulturnog rada umro u svojoj misiji dne 10. septembra g. 1759. u svojoj 55 godini, a oko četrdeset godina proživio je u svom redu, te je 27 godina djelovao kao katolički misionar u Kaliforniji. Bio je vrlo štovan i ljubljen nesamo od svojih pretpostavljenih i drugova nego nadasve i od divljih Indijanaca, koje je znao na blagi i lijepi način privesti kršćanstvu i evropejskoj kulturi. O njegovu radu sačuvala su se još dva djela na španjolskom jeziku i to: Consag de la Comp. de Jesus, Visitator de la Miss. de California. p. 43, 1748. te u rukopisu: Description compendiosa de lo discubierto de California, por el Paddre F. Gonsago de la Comp. de Jesus, 1746. Manuscript u londonskom Britisch Museum. Kako je pater Konšćak napustio svoju domovinu, stao se pisati na razni način, no u Varaždinu je eruirano njegovo pravo obiteljsko ime. Ako se i njegova slika nije sačuvala, ipak pledira rev. Krmpotić, da se tom hrvatskom naučenjaku podigne u Varaždinu spomenik, te je u tom smislu apelirao i na grad Varaždin i na zagrebačkog nadbiskupa dr. Bauera rođena Varaždinca, a bilo bi zgodno, da se tog hrvatskog naučenjaka sjete i Braća Hrvatskog Zmaja sa spomen-pločom.

Dr. Bučar.

ALMANAH ĆIRILO-METODSKE KNJIŽARE ZA G. 1924.

Odavna se već kod nas osjeća potreba dobre bibliografije, koja bi poslužila za orijentaciu svima, koji se služe knjigom. Ali te nema pa nema. Pored toga je i naše knjižarstvo još posve nerazvijeno tako, da na književnom tržištu vlada potpuna disorijentiranost. Bit će valjda, da knjižari ne nailaze u svom poslu na račun, pa ga prema tome zanemaruju, ili nemaju za svoj posao razumijevanja i ljubavi. Od toga strada uopće naša knjiga. Pisci nemaju nakladnika, publika ne zna, što se štampa, a knjižari ne prodaju knjiga. Toj su nesređenosti krive i naše dnevne novine, koje ne vode računa o književnim novitetima ,a ako ga vode, onda je neobjektivan. Naše najčitanije novine kao što su Jutarnji List, već posljednje 2—3 godine ne notiraju ni jedne knjige, koja ne izađe u Tipografiji, jer tako hoće neka gospoda, po Jutarnjem Listu čini tako isto i Morgen. Obzor oglašuje ono, što dopusti g. Lunaček. Riječ oglašuje knjige svojih pristalica, i tako bismo mogli redom nabrajati. O kakovoj direktivi i objektivnoj kritici knjige nema gotovo ni govora.

Zato treba principijelno s pohvalom govoriti o Almanahu, što ga je izdala Ćirilo-Metodska knjižara, iako taj Almanah nije ni potpun ni savršen. To se napokon i ne smije tražiti, kad znamo, da je to kod nas zbilja početak u tome poslu, a valjda i početak u sređivanju naših knjižarskih prilika. **Glavna je pogrješka te knjige, što je nepregledna.** Najpreglednija je razdioba opća po alfabetskom redu pisaca, razdioba po nakladniku nepraktična, a ona po strukama nije nikada apsolutna, jer uvijek ima djela, koja bi po svojoj sadržini mogla ući u ovu i onu struku, ili koja zapravo ne spadaju ni u jednu. To je osjetio i gosp. Šram pri sastavljanju ovoga Almanaha. Pa kad su već knjige tako podijeljene po strukama; mogao se dati jedan pregled, na kojoj stranici koja struka počinje. Ovako, tko traži kakovu knjigu, mora pročitati sav Almanah. Pregleda časopisa uopće nema u ovoj knjizi. Uvjereni smo, da će drugo izdanje toga Almanaha biti u svakom pogledu zgodnije, jer knjige takove vrsti tek se praksom usavršuju. Zamisao je svakako lijepa i nju treba pohvaliti.

Nkć.

CRIKVENICA

morsko kupalište i klimatsko lječilište.

Otkada je god. 1890., profesor J. Frischhauf upozorio svojim učenim raspravama znastveni svijet i širu publiku na Crikvenicu kao morsko kupalište i klimatsko lječilište, tisuće i tisuće se bolesnih i zdravih osvjedočilo ,da taj učenjak nije ni malo pretjerivao ističući zanosnim riječima položaj i sve vrline Crikvenice.

Što se morskog tla u Crikvenici tiče, to mu se ne može naći premca na Jadranu. Do dva kilometra u duljini proteže se predjel, u kojem je morsko tlo pokriveno najfinijim pijeskom, a još na 200 metara od obale jedva je 1 metar duboko tako, da se djeca bez nadzora mogu kupati. Zbog visoke temperature mora, njegove velike sadržine soli, a malenog udara valovja, prikladno je morsko kupalište u Crikvenici više nego li ikoje drugo da djeluje umirno na živčani sustav.

U doba glavne sezone od maja do septembra, obzirom na visoku temperaturu mora, ne postoji kod kupanja izrazito djelovanje studene vode, već se radi više o produljenim umirujućim kupkama. Nadalje spominjemo novo moderno uređeno sunčano-pješčano kupalište za bolesnike, kojima je takovo sunčanje propisano.

Klimatsko lječilište mora da ima čist, ozonom bogat zrak, blagu stalnu temperaturu, mora biti zaštićeno od prejakog oštrog vjetra i naglih promjena vremena. A to sve ima Crikvenica, jer leži odmah uz more, stoga je u zraku mnogo kisika, a malo ugljične kiseline, zrak obiluje ozonom i zasićen je česticama soli, a jer nema u njemu prašine, nema ni parasitnih klica, a vlažniji je zbog isparivanja mora.

Na blagost primorskog podneblja djeluje mnogo, što se more ljeti laganije ugrije, a zimi opet uzdrži dulje svoju toplinu, pa je podneblje za to ljeti hladnije, a zimi i jeseni toplije od podneblja na kopnu.

Proti sjevernom vjetru zaštićena je Crikvenica više nego ikoje mjesto našeg Primorja ili istarske obale obroncima Kapele i bregovima, koji se uzdižu iznad nje, dok je otok Krk brani od južnjaka. Ovako zaštićen kraj, gdje nema naglih promjena, podesan je da posluži odmoru i razvitku djece, koja imaju svu priliku, da proborave cijeli dan na obali ili u čamcu, uživajući blagodat sunca i bezbrižnog plandovanja. Mnoge hiljade rahitičke i anomičke djece razvilo se u ovom kraju do robusnih i za život sposobnih individua, koji cijeli svoj život mogu da zahvale svom boravku u Crikvenici. No ne samo bolesni već i zdravi, željni otpočinka i okrepe, nađu u Crikvenici u obilnoj mjeri, što traže. Makar i ne pruža ovo kupalište i lječilište velegradskog konforta, nije boravak u istome dosadan, za to je tu vojnička kupališna glazba, razne zabave na moru i na kopnu, onda prekrasne šetnje i izleti, ribarenje itd.

Stambene, opskrbne i saobraćajne prilike opisane su u oglasu na zadnjoj strani ove knjige, a tko bi želio još podrobnijih informacija, neka se izvoli obratiti na lječilišno povjerenstvo u Crikvenici, a i Društvo za promet stranaca u Zagrebu dat će svakomu rado sva potrebita objašnjenja i upute.

Izdavači i vlasnici: Dragutin Nemet i drugovi. **Tisak »Tipografije« d. d. Zagreb.**

»TIPOGRAFIJA« D. D. ZAGREB.